

S. C. M

Rev. 604

2954

6663

1.6

॥अथजागदीशीसामान्यनिरुक्तिःप्रारभ्यते॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ सामान्यनिरुक्तेः शिरोमणिभाषतावता प्रबंधेन सपरिकरं हेतुं निरूप्यतत्प्रसंगात् न त्वविर्णयादिरूपतत्कार्यकारित्वाच्च तदा भासानिरूपणप्रतिजानीते अथ
 ति अनुमितितीति यथाश्रुतमिदं हेतुदोषाणां लक्षणं तद्वत्त्वं हेतुत्वं तदभिप्रायेणैव उपपद्य संकरः पीत्यादिवक्ष्यति तत्रानुमितिपदं अनुमितिनिष्ठकार्यतानिरूपकसम्बन्धि
 त्वेनानुमिति तत्कारणज्ञानपरसाध्यव्याप्यहेतुमान् पक्षः साध्यवा नित्याकारानुमितिपरं वा तेनैकत्र हेतौ व्यभिचारादिग्रहेष्य न्यस्य परामर्शोऽनुमित्युत्पादेन व्यभिचाराद्व्याप्या
 दिज्ञानेनान्यथासिद्धत्वाच्च व्यभिचारादिग्रहाभावस्यानुमित्यजनकत्वेपिन क्षतिरिति वदन्ति ॥ पर्वतो निर्बन्धिधूमो वन्देरभिधेयत्वं वा मेयत्वस्य व्यभिचारीत्यादिभ्रमादनुमितिप्र
 तिबंधादाह यथार्थेति ननु प्रतिबंधकज्ञानविषयव्यभिचारादिघटकसाध्यादेरपि प्रत्येकं हेत्वा भासता पत्तिः ॥ अथ विशिष्टविषयज्ञानं प्रतिबंधकं तद्वदकञ्चन विशिष्टमिति
 चेत्तर्हि यथार्थेति व्यर्थं ॥ अत्र विषय विशिष्टस्याप्रसिद्धत्वादित्यनुशयेनाह यदिति ॥ केचित्तु दुष्टानामेव हेतूनामेतानि लक्षणानि तत्र तृतीयमिव प्रथममपि ज्ञायमानव्यभिचा
 रादेः प्रतिबंधकत्वमभ्युपेत्य तदर्थं श्रुतादृशाभावप्रतियोगिनो ये व्यभिचारादयस्तत्प्रकारकयथार्थे ज्ञानविषयत्वमग्रे च तत्त्वमित्यर्थः साध्याभावात्तद्वत्त्वमित्यर्थः आद्यस्यैव वा दु
 ष्टहेतुलक्षणत्वमिति प्राहुः ॥ लिङ्गमविवक्षितं यद्विषयत्वेन यादृशविशिष्टविषयत्वेन तेनानुमितिप्रतिबंधकपक्षविशेष्यकभ्रमविषये साध्याभावात्तद्वत्त्वमित्यर्थः त्वारिनिष्ठेनातिप्रस
 गः अवच्छेदकञ्चेहानतिरिक्तचूनि त्वं तेन विशिष्टस्यासत्त्वेऽपि भ्रमात्प्रतिबंधः पिन सति ॥ विशेषणी यञ्च तादृशविशिष्टांतरा घटितत्वेन तेन प्रमेयत्वादिविशिष्टे स व्यभिचा
 रादौ नातिप्रसगः एवञ्च पक्षतावच्छेदकादिविरहविशिष्टः पक्षः पक्षनिष्ठस्तद्विरहो वा साध्याभाववद्वत्ति साधने साधनवहुत्तिसाध्याभावो वा हेतुदोषः येन केनापि संबन्धेन तद्व
 ष्वप्रकृतो हेतुर्दुष्टः यादृशधर्मिणि यादृशधर्मवत्ताज्ञानं अनुमितिप्रतिबंधकं तस्य धर्मिणस्तादृशधर्मवत्त्वं हेतुदोष इत्यपि कश्चित् ॥ अथपेव तत्त्वेन पक्षत्वेव नित्वेन सा
 ध्यत्वे विशिष्टधूमत्वेन च हेतुत्वे पर्वतादेः कांचनमयत्वविरहो द्रष्टव्यवन्धिधूमशून्यत्वं पर्वतस्य महिरो वा साध्याभाववद्वत्ति साधने साधनवहुत्तिसाध्याभावो वा हेतुदोषः येन केनापि संबन्धेन तद्व
 शिष्टस्य धूमस्य वा पर्वतीयवन्धि व्यभिचारेन दोषः न वा तत्सम्बन्धेन तत्र तस्य हेतोर्दुष्टत्वं अतस्तद्वर्मावच्छिन्नतत्पक्षकतद्वर्मावच्छिन्नतत्साध्यकतद्वर्मावच्छिन्नतद्वेतु
 कानुमितिप्रतिबंधकत्वाच्च तथाच निर्वन्धिः पर्वतो वन्दिमान् पर्वतावृत्तिवन्दिमान् वा तद्व्यभिचारिणः पर्वतावृत्तेर्वा धर्मोदित्यादौ न कोपि हेत्वा भासः स्यात्तादृशानुमि
 तेरप्रसिद्धत्वादिति अत्र वदन्ति यद्विषयनिश्चयस्य विरोधिविषयता प्रयुक्तस्तदुत्तरं अनुमितौ अनाहार्यमानसज्ञाने वा पक्षतावच्छेदकविशिष्टपक्षे साध्यतावच्छेदकवि
 शिष्टसाध्यवैशिष्ट्यावगाहितस्य साध्यतावच्छेदकविशिष्टसाध्यनिरूपितव्याप्तिविशिष्टहेतुतावच्छेदकविशिष्टहेतुमत्तावगाहितस्य च हेतुव्यतिरेकस्तत्त्वं हेतुदोषत्वं
 पक्षतावच्छेदकवैशिष्ट्यादिकञ्च वैज्ञानिकं न तु वास्तवग्राह्यं व्याप्तिश्चान्वयतो व्यतिरेकतश्च वाच्यातादृशावगाहितत्वप्रसिद्धिराहार्यज्ञान एवाभ्युपेतव्यानन्यगतिकत्वा

त एव च वस्तुमात्रनिश्चयादनन्तरं निर्वन्दिता विशिष्टे वद्नेरग्रहेपिनक्षतिस्तस्य विरोध्यविषयकत्वात् एवं साध्यनिश्चयोत्तरं तस्याननुमितावपिमानसज्ञानाविरोधित्वात् नानादृशिपक्षेतादृशसाध्यवैशिष्ट्यस्य तादृशसाध्यनिरूपितव्याप्तिविशिष्टतादृशहेतुवैशिष्ट्यस्य चावगाहिनो ज्ञानस्य यद्विषयज्ञानं विरोधिविषयकं तत्त्वं तादृशज्ञानविरोधित्वं वा हेतुदोषत्वं ज्ञानविरोधित्वं च तद्विषयविषयकग्रहविरोधिग्रहविषयत्वं एवं विधेयरीतिरुत्तरत्र सर्वत्र सव्यभिचारलक्षणदावनुसर्तव्यादृत्यपि कैचित् क्वचित्तु यादृशपक्षकयादृशसाध्यकयादृशहेतौ यावन्तो दोषाः संभवन्ति तावदन्यान्यत्वमेकमात्रदोषस्थले च तत्त्वमेवेहेत्वाभासत्वं सचातिरिक्त एवान्योन्याभावइति न वैयर्थ्यं पंचविधभेदोक्तिस्तु तत्संभवस्थलाभिप्रायेण व्यभिचारादेः साध्यादिभेदनियंत्रितत्वात् शब्दाभेदमात्रस्य चाकिंचित्करत्वादिप्राहुः। स्यादेतत् शब्दोऽनित्यः शब्दात्वात् इत्यत्रासाधारणऽव्याप्तिः सर्वसाध्यवद्धारुत्तैस्तत्रासत्वात् एवं शब्दोऽनित्यः कृतकत्वात् इत्यस्य सत्यतिपक्षे नित्यत्वव्याप्याद्रव्यत्वादावपि पक्षस्य तद्वत्ताविरहादित्याशंकां तयोरलस्यत्वेन निराकुरते दृशविशेषइति। हेत्वोः संकृत्वोः

असाधारणः पक्षमात्रवृत्तिः सन् प्रतिपक्षो विरोधिपरमशोयस्य स तथा तयोर्दृशाविशेषे हेतौ सर्वसाध्यवद्धारुत्तत्त्वस्य पक्षेसाध्यवद्धारुत्त्वम् असत्वात् अन्यथाबाधभ्रमेणानुमित्यनुदयात् तस्यापि दोषत्वं स्यात् कोहि साध्याभावतद्धारुत्त्वव्यवहारः यत्तु ज्ञानस्य यदनुमितिप्रतिबंधकतावच्छेदकं तद्वत् तत्प्रकारकप्रमाविषयत्वं च लक्षणार्थः तच्च द्विविधं विषयरूपसाधारण्यादिबाधे च प्रमितसाध्याभाववान् पक्षः तद्विषयत्वेन ज्ञानस्यानुमितिप्रतिबंधकत्वात् अविषयरूपच विरोधिसामग्रीकालीनत्वादिकं तद्वत् च ज्ञानस्यैव तद्विषयस्य हेतोरपीतितन्न तद्वत् हि हेतौ न भेदेन बाधे तदभावात् अतएव नाश्रयतया वन्दिष्यभिचारिद्रव्यत्वादिति धूमैः तिप्रसंगच्च साध्याभाववत्पक्षस्यैव साध्याभाववद्दृतिहेतोर्ज्ञानस्य प्रतिबंधकत्वात् साधारण्यादिविषयकत्वस्य ज्ञाननिष्ठस्यैव प्रतिबंधकतावच्छेदकत्वात् सत्तादिसाध्यैके ज्ञानेऽतिप्रसंगे च यथाकथञ्चित् तद्वत्त्वस्य चातिप्रसङ्गकत्वात् विरोधिसामग्रीसमवहितोऽपि च क्लिगपराशर्जो न स्वसाध्यकानुमितेः प्रतिबंधकोमणि समवहितो वन्तिरिव तादृशस्य अथ यद्वद्मो विशिष्टज्ञाने सत्यवश्यमनुमितिप्रतिबंधः तदेवात्र प्रतिबंधकतावच्छेदकमुक्तं भवति च प्रतिबंधकीभूत विरोधिसामग्रीकालीनत्वादिविशिष्टे परामर्शे तथा इति चेत् न वैकालादिसाधारण कारणघटिता सामग्री क्तापि प्रतिबंधिका विशेषतस्तत्र तस्मैकाग्र्यो त्यागस्य दुर्वारत्वात् किंतु विरोधिपरमशोस्तथा यद्विचिंत्य तस्मैः पितत्साध्यबाधावतारान्नानुमितिप्रतिबंधः प्रामाणिकस्तदा अप्रामाण्यग्रहाभावस्यैव तदभावस्यापि वैशिष्ट्यं तु त्रनिवेश्यतां यथा च भ्रमप्रमासाधारणविरोधिपरमर्शसत्वे नानुमितिस्तथा तथाविधबाधादिग्रहपीत्यतिप्रसंगः। न चातीतादौ लिङ्गे विरोधिपरमर्शकालीनत्वमपि यदपि

॥ सा यद्विषयत्वेन ज्ञानस्य अनुमितिप्रतिबंधकत्वं तद्वत्त्वमेव वाच्यं सत्यप्रतिपक्षे च विशेषादिकमेव तथा तद्वत्त्वमपि हेतोस्तज्ज्ञानरूपसंबंधेन तस्य समूहानुबन्धनरूपतया
 हेतुद्वयविषयत्वादिति तदपि तुच्छं साध्याभावात् तस्य विषयत्वेन वा ज्ञानस्य प्रतिबंधकत्वं तस्य च साध्यवत्यपि पक्षे संभवादिति व्याप्तेः विशेष
 विषयत्वेन प्रतिबंधकत्वं विशिष्टं च तत्राप्रसिद्धमिति चेत्तर्हि किं सर्वत्र सखतिपक्षे साध्याभावव्याप्यवान् पक्षः प्रसिद्धः यथा कथंचित् संबंधेन तद्वत्त्वंचातिप्रसक्तधूमोदरपि ज्ञान
 रूपेण तदाश्रयात्प्रादिना वा सम्बंधेन व्यभिचारदिमत्वात् यादृशसंबंधावगाहित्वेन ज्ञानस्य प्रतिबंधकत्वं तेन तद्वत्त्वञ्च न सर्वत्र सत्यप्रतिपक्षि ते हेतावस्ति च क्वचित् सहेताविति
 कृतं पल्लवितेन। यद्यपीति स्थाणुत्वाभावस्य तद्व्याप्यकारादेश्वनिश्चये स्थाणुत्वप्रत्यक्षशब्दयोरनुदयात् न चैवेन शिरः कपालं शुचिप्राण्ये गत्वा दित्यादिना व्यागमप्रतिरोधः
 स्यात् तत्रानुकूलतर्काभावेन बलवत्तरागमविरोधेन च व्याप्तिनिश्चयस्यानुमितेश्चानुत्पन्नैरिति भावः। यहेत्याद्यभ्युच्चयमात्रं प्रत्यक्षं प्रत्यानुमानिकबाधादिनिश्चयस्याप्रतिबंध
 कत्वेऽपि शब्दप्रतिप्रतिबंधकत्वात् योग्यताज्ञानेनान्यथासिद्धत्वात् तदभावो न तत्र हेतुरिति चेदेव मय्युपनीतभानविशेषं प्रति तत्तेन हेतुतायादुर्वारत्वात् ॥ अथ जागदी
 शीसामान्यनिरुक्तिः ॥ हेत्वाभास निरूपणे प्रसंगस्यापि संगतित्वं संभवतीति व्याप्तिपक्षधर्मत्वाविशिष्टहेतुनिरूपणे सति व्याप्तिपक्षधर्मताविरोधितद्विरुद्धवतो दुष्टहेतोः स्म
 रणादुत्तस्तदप्रदर्शकमूलस्य न्यूनतापरिजिहीषुः प्रसंगस्यापि तन्निरूपणप्रयोजकत्वमाह। एतावतेति परिकरः व्याप्तिपक्षधर्मतेनिरूप्येत्यतमुक्तमेतदुष्टहेतोः स्मृतत्वं
 स्वप्रसंगनिर्वाहकस्य लाभाय तत्प्रसंगादिति सपरिकरहेतुनिरूपितप्रसंगसंगतेरित्यर्थः तज्ज्ञानजन्यजिज्ञासाधीनत्वपचम्यर्थः अन्यथा व्याप्त्यनिरूपणमित्यनेन तत्त्व
 निर्णयविजयप्रयोजकत्वादिति मूलं यद्यपि हेत्वाभासनिष्ठतत्त्वनिर्णयादिजनकज्ञानविषयत्वात्तथा शिष्यप्रवृत्त्युपयोगि निरूपणघटकज्ञानप्रयोजनप्रदर्शनपरं तथापि
 तन्मात्रपरत्वे संगत्यप्रदर्शनेन मूलस्य न्यूनतास्यादितितस्यैककार्यकारित्वरूपसंगतिप्रदर्शनपरत्वमपि संभवतीति स्फुटीकर्तुमाह तत्त्वनिर्णयादिति आदिपदाद्विजयपरिग्रहः
 तत्कार्यकारित्वात् सपरिकरहेतुप्रयोज्यकार्यप्रयोजकत्वात् प्रयोजकत्वं च जनकता वच्छेदकादिसाधारणस्वविषयकज्ञानकार्यप्रतिस्वस्य तथा त्वमसतमेवेति तत्वं
 निर्णयः प्रमिति कोटिनिश्चयः तत्र व्याप्तिपक्षधर्मताविशिष्टहेतुज्ञानमिव तद्विपरीतकोटिसाधकस्य हेत्वाभासत्वज्ञानमप्युपयुज्यते प्रतिबंधकीभूतविपरीतकोटिव्याप्यवत्ता
 ज्ञानप्रामाण्यग्राहकत्वादित्युक्तमर्थोस्तत्त्वनिर्णयप्रयोजकत्वं अथवा तत्त्वनिर्णयः साध्यवत्ताज्ञाने प्रमात्वमिश्चयः तत्रानुमापकहेतो व्याप्त्यादिविशिष्टत्वरूपसहेतुत्वज्ञानमिव
 विपरीतकोटिसाधकहेतो दुष्टत्वज्ञानमप्युपयुज्यते प्रकृतसाध्यग्रहप्रामाण्यग्राहकविपरीतकोटिसाधकहेत्वदुष्टत्वग्रहविघटनद्वारा विजयप्रयोजकत्वं च हेत्वाभासस्य स्व
 ज्ञानाधीनपरोक्तहेतुदोषाद्भावनद्वारा व्याप्त्यादिविशिष्टहेतोः प्रसक्तज्ञानाधीनसत्याप्रयोगद्वारा बोध्यमूलोक्तलक्षणा नोदुष्टहेतुलक्षणत्वे दोषेष्वतिव्याप्तिः यथार्थज्ञाननिष्ठः नु

मिति प्रतिबंधकतावच्छेदकविषयताश्रयत्वपर्यंतस्य समूहालंबनज्ञानविषयताश्रयोदासीनपदार्थवारणाय प्रथमलक्षणविषयणीयतया बांधादिज्ञानप्रतिबंधकतायां प्राप्य सो
हेतुविषयताया अनवच्छेदकत्वात् तत्र हेतावव्याप्तिश्च यद्विषयकत्वेनेत्यादिलक्षणे चतुर्तीयाया अवच्छेदकत्वार्थतया सुतरात् यत्त आह। यथाश्रुतमिति इदमेतल्लक्षण
त्रयं ननु हेतु गदाभासतद्विषयस्य हेतुत्वाभासपदस्य दुष्टहेतुपरत्वे दुष्टहेतुनिर्णयस्यैव प्रतिज्ञातत्वात् तल्लक्षणमेवाकाक्षितमस्मत्तदनुक्तौ मूलस्य नूना अन्यविधव्यु
त्पत्त्या हेत्वाभासपदस्य हेतुदोषपरत्वसंभवेऽपि ते चेत्यादिना दुष्टहेतूनामेव विभजना दुष्टहेतुनिरूपणस्य प्रतिज्ञातत्वेन तदसंगतैः एव दुष्टहेतुनिरूपणस्याप्रकृतत्वे दुष्टहेतूनां वि
भागा नर्हता तेषां संकरेण विभागव्याघातशंकाया अनवतारात् उपधेयसंकरेणीत्यादिग्रथस्य उपाध्य संकरेण विभागोपपादानपरस्यासंगतिरित्यत आह तद्वत्त्वैति तादृशदो
षवत्त्वं चेत्यर्थः दुष्टहेतूनां लक्षणमित्यनुषज्यते स्फुटमिति शेषः तथा च दुष्टहेतुनिरूपणस्य प्रतिज्ञातत्वेऽपि दोषलक्षणे कृते दुष्टहेतुलक्षणस्य स्फुटतया लाभेनोक्तानुपपत्तिरि
ति भावः तदभिप्रायेणैवेति दुष्टहेतुलक्षणाभिप्रायेणैवेत्यर्थः अनुमितिपदस्यानुमिति सामान्यपरत्वेऽसंभवात् यत्किंचिदनुमितिपरत्वेऽतिप्रसंगात् प्रकृतपक्षसाध्यहेतु
कानुमितिपरत्वमावश्यकं तथा च व्यभिचारादावव्याप्तिः वन्दिधूमव्यभिचारी इति ज्ञानाभावस्य पूर्वतो धूमवानित्यनुमित्यजनकत्वात् लक्षणपातस्य प्रकृतानुमिति कार
णज्ञानमात्रपरत्वे च बाधादावव्याप्तिः बाधादिज्ञानस्य परामर्शाप्रतिबंधकत्वादौः नुमितिपदमजहत्त्वार्थलक्षणपातदुभयपरतया व्याचष्टे तत्रैति तादृशकाललक्षण इ
त्यर्थल्लक्षणघटकतावच्छेदकमुभयसाधारणमनुगतत्वरूपमाह अनुमितिनिष्ठकार्येनेति अनुमितिपदस्य प्रकृतपक्षतावच्छेदकविशिष्टे प्रकृतसाध्यतावच्छेदकावच्छिन्न
प्रकारकप्रकृतहेतुतावच्छेदकावच्छिन्नहेतुकानुमितिपरत्वं स्वयमेव दर्शयिष्यति अतो न वद्व्याणाः तिप्रसंगः निरूपकत्वचात्रयदिप्रतियोगित्वतदाकार्यस्य कार्यताप्रतियो
गित्वाभावादनुमित्यसंग्रहः अतः संबंधिपदसंबंधिद्वयसाधारणस्य तत्साक्षात्कारजनकसाक्षात्कारविषयतात्मकनिरूपकत्वस्य लाभाय अत्र पूर्वतो वन्दिमान् दृश्व तथा
इत्यादि समूहालंबनानुमित्यादिविशेषो धिद्वदनिष्ठवन्त्यभावादिरूपवाधादेः पूर्वतो धूमादिनावन्त्यादिसाधने दोषताप्रसंगः प्रकृतानुमितिनिष्ठकार्यता निरूपकसंबंधिग्रा
हत्वस्य प्रतिबंध्यतानवच्छेदकतया तदवच्छिन्नप्रतिबंध्यता निरूपितप्रतिबंधकता निवेशासंभवात् तथातिग्रहत्वव्यापकप्रतिबंध्यता निवेशाचानुमित्यविशेषो धिनिव्यभि
चारदौ परामर्शाविरोधिनिबाधादौ चाव्याप्तिः उभयविरोधिपक्षाप्रसिद्धादौ वैवतादृशप्रतिबंध्यता निरूपकज्ञानविषयत्वसत्त्वादतः कल्यांतरमाह साध्यव्याप्येति प्रकृत
पक्षतावच्छेदकविशिष्टपक्षे प्रकृतसाध्यतावच्छेदकावच्छिन्नतद्व्याप्तिविशिष्टप्रकृतहेतुतावच्छेदकावच्छिन्नप्रकारकानुमिति सामान्यपरमित्यर्थः एवं च समूहालंबना
नुमितेर्व्याप्तिविषयकतया व्यभिचारज्ञानादिप्रतिबंध्यता न्नव्यभिचाराद्यसंग्रहदर्शिते समूहालंबनादिप्रतिबंधकतामादायातिप्रसंगस्य वारणाय सामान्यपदतथा च ता

दुशानुमिति त्वव्यापकप्रतिबध्यतानिरूपितप्रतिबंधकनाशाल्लियथार्थज्ञानविषयत्वं पर्यवसितार्थः । अत्र साध्यतावच्छेदकावच्छिन्नादिप्रकारकानुमितिसामान्यातर्गतायां प
 र्वतो वह्निमानवह्निव्याप्यधूमवोऽप्येति इत्याद्यनुमितौ दूशेन वह्निमानित्यादिनिश्चयस्याप्रतिबंधकत्वात् बाधसत्यतिपक्षस्वरूपसिद्ध्या श्रयासिद्धिष्वव्याप्तिवारणाय प्र
 कृतपक्षतावच्छेदकावच्छिन्नपक्षविशेष्यकत्वं निवेशः द्रव्यत्वादितानादृशानुमितौ तस्याविधबाधनिश्चयस्या प्रतिबंधकत्वात् न होषतादवस्थ्यमतः पक्षतावच्छे
 दकावच्छिन्नत्वोपादान अवच्छेदकत्वं च तस्यार्थाप्यधिकरणत्वेनातेजस्वीपर्वतो वह्निमानित्यादौ विशिष्टपर्वतत्वादिमनिवन्त्याद्यभावरूपबाधस्य कान्चनमयः पर्वतो वह्नि
 मानित्यादौ चाश्रयासिद्धेः शुद्धपर्वतत्वाद्यवच्छिन्नपक्षकानुमित्यविरोधित्वेपि नासंग्रहः एवमग्रेपि बोध्यतावच्छेदकावच्छिन्नसाध्यप्रकारकत्वानिवेशोपरामर्शो विरो
 धितया बाधसत्यतिपक्षयोरव्याप्तिः तत्र साध्यतावच्छेदकावच्छिन्नत्वस्यानुपादानेपित होषतादवस्थ्यवह्नितावच्छिन्नाभावनिश्चयस्य धूमजनकतेजस्वीवह्निव्याप्यधूम
 वाऽश्वद्वादृत्याद्यनुमित्यप्रतिबंधकत्वात् यत्तु साध्याप्रसिद्धावारणप्रयोजनकत्वं तदुपादानस्य इति तु न स त वह्निर्नाकोचनमयइत्याद्यादिनिर्णयस्य पक्षे वह्नितादिनावन्त्याद्यनु
 मित्यविरोधित्वेपि हितीयदले प्रकृतसाध्यतावच्छेदकावच्छिन्नोतभावसत्त्वात् तस्य कोचनमयवह्निव्याप्यधूमवान्यवत इत्यनुमिति विरोधितया तत्र लक्षणसमन्वयात् हितीय
 दलप्रवेशाद्यभिचारविरोधसाधनाप्रसिद्धिस्वरूपासिद्धिषु नाव्याप्तिः तत्रापि साध्यतावच्छेदकावच्छिन्ननिरूपितव्याप्तिविचारविरोधयोर्नाव्याप्तिः वह्नि
 धूमव्याभिचारीति ज्ञानदशायामपि द्रव्यत्वादिना धूमादितिरूपितव्याप्तिज्ञानसंभवात् तद्वोषतादस्थ्यमतो व्याप्ति साध्यानावच्छेदकावच्छिन्नोपादाने अन्वयव्याप्तिव्यतिरे
 कव्याप्तीविशेष्योपादाय तदुभयविशिष्टहेतुप्रकारत्वमेव निवेश्यम् एकमात्रव्याप्त्युपादाने साधारण्यानुपसंहारित्योरेकतरासंग्रहप्रसङ्गात् इत्यग्रेव्यक्ती भविष्यति तादृश
 व्याप्तिद्वयप्रकारतानिरूपितहेतुप्रकारतायास्तत्साध्यकतद्हेतुकानुमितिजनकतावच्छेदकप्रकारतात्वेनानुगमयानिवेशनं चन संभवति साध्याभाववद्वन्ति त्वज्ञानदशाया
 केवलव्यतिरेकव्याप्त्यादिप्रकारकहेतुमत्वज्ञानोत्पत्त्यासाधारण्यादेस्तादृशशाल्यनुमितिसामान्यविरोधिताभावात् व्याप्तिविशिष्टविषयकत्वमात्रस्य तद्विशिष्टहेतुतावच्छेदका
 वच्छिन्नविषयकत्वमात्रस्य वानिवेशे स्वरूपासिद्धावव्याप्तिरतः पक्षांशे तादृशव्याप्तिविशिष्टहेतुतावच्छेदकावच्छिन्नप्रकारकत्वनिवेशः पक्षांशे व्याप्तिविशिष्टप्रकारकत्व
 मात्रनिवेशेपि तद्वोषतादवस्थ्यधूमाभाववाद्दृष्ट्यादिज्ञानस्य द्रव्यत्वादिना हेतुमत्वज्ञानाविरोधित्वात् साधारण्याद्यव्याप्तिश्च वह्निताद्य न धूमाभाववद्वन्ति त्वदिग्रह
 स्य धूमादिव्याप्तिविशिष्टतत्तद्व्यतिक्त्वावच्छिन्नप्रकारकज्ञानाविरोधित्वात् अतो हेतुतावच्छेदकावच्छिन्नत्वनिवेशः पक्षांशे साध्यादिप्रकारकसंस्कारादेराहार्यज्ञानादेश्च
 बाधादिज्ञानाप्रतिबध्यत्वादसंभवइत्यतस्तादृशानुमिति व्यापकतानिवेशः साध्यव्याप्यहेतुधर्मितावच्छेदकसाध्यवत्वज्ञानस्यैव साध्यव्याप्यहेतुमान्यसः साध्यवा

नित्याकारकतया तादृशाकारलेखनस्वरसानादृशहेतुविशिष्टपक्षतावच्छेदकावच्छिन्नविशेष्यकसाध्यतावच्छेदकावच्छिन्नप्रकारकानुमितित्वव्यापकप्रतिबध्यत्वस्य
सूक्ष्मघटकत्वोपगमेपर्वतत्वाद्यवच्छेदेन वन्हेः साध्यत्वे तत्समानाधिकरण्येन साध्याभावादेरौषत्वप्रसंगः सामानाधिकरण्यमात्रावगाहिबाधादिज्ञानस्य शुद्धपर्वतत्वावच्छे
देन वन्धादिज्ञानप्रत्येवप्रतिबध्यकतया धूमविशिष्टपर्वतत्वावच्छिन्नधर्मिकवन्धादिज्ञानाप्रतिबध्यकत्वादिति तदुपेक्षितं न च विशिष्टोप्यतावच्छेदको तो धूमादेरधिकस्य भा
नेपिशुद्धपर्वतत्वावच्छिन्नसंयोगसंबंधादेर्यत्र संसर्गता तत्र पर्वतत्वसामानाधिकरण्येन वन्धादिज्ञानस्य प्रतिबध्यकत्वमावश्यकत्वादृशानुमितेरेपिशुद्धपर्वतत्वावच्छेदेन
वन्धाद्यवगाहितादिति बाध्यधर्मितावच्छेदकावच्छेदेन विशिष्टबुद्धौ धर्मितावच्छेदकता पर्याप्त्यधिकरणधर्मावच्छिन्नत्वमेव संसर्गाशेषासत्तेन तु तदेकदेशावच्छिन्नत्व
मपि तदुर्मावच्छिन्नविशेष्यतानिरूपित तदेकदेशव्यापकत्वावच्छिन्नसंसर्गताया अप्रामाणिकत्वात् अथ लिङ्गोपधानमते देतोः सर्वत्रैव धर्मितावच्छेदकतया भाननादृश
संसर्गताभ्युपगम आवश्यकः अन्यथा शुद्धपर्वतत्वावच्छेदेन हेतुमत्त्वज्ञानस्थले हेतुविशिष्टपर्वतत्वावच्छिन्नसंसर्गताका नुमितेरेवाभ्युपगमेपर्वतत्वादि सामानाधिकर
ण्यमात्रावगाहिबाधादिग्रहकालेपि तथाविधसाध्यनिश्चयवतोऽनुमित्यापत्तिः न हि सामानाधिकरण्येन बाधसिद्धोः सत्योऽनुमितिं कश्चिदुपेक्षितादृशबाधादिग्रहस्य क
चिदप्यनुमितौ प्रतिबध्यकत्वाभावात्तेषां हेत्वाभासनाविलोपापत्तिश्चेति चेदेवमपि लिङ्गानुपधानमते तादृशविषयताया मानाभावेव प्रकृतये शस्तु न लिङ्गोपधानमनाभिप्रायकः त
न्मतेनुमितेः सर्वत्रैव कारतया तादृशाकरणस्याव्यावर्तकतया अनुमितिपदस्य तादृशानुमितिपरत्वप्रदर्शनासंगतेः केचित्तु लिङ्गानुपधानमतेऽनुमितिपदस्य तदुभयपरत्वव्या
ख्यायलिङ्गोपधानमते यथाश्रुतपरतामाश्रयते साध्यव्याप्येत्यादिना इत्याकारानुमितिपरं अनुमितेरेत्याकारतामनाभिप्रायकमिति व्याचक्षते व्याख्या प्रयोजनस्फुटयति तेने
ति एकत्र बन्दिताद्येकधर्मावच्छिन्ने व्यभिचारीत्यादिना स्वस्वरूपासिद्धिपरिग्रहः अन्यस्य परामर्शानद्विहत्वादि रूपापरधर्मावच्छिन्ने व्याप्तिपक्षधर्मताद्यवगाहिज्ञानानुव्यभि
चारीत्यस्यानुमित्यजनकत्वेपीत्यनेन संबधः यत्र तद्रूपावच्छिन्नव्यभिचारज्ञानोत्पत्तिद्वितीयस्य कथंचित्तद्रूपावच्छिन्नलिङ्गकपरागशः तत्र शणैकविलेखेनानुमित्य
पगमे व्यभिचाराभावात् न तत्र व्यभिचारोदर्शितः ननु तदुर्मावच्छिन्नलिङ्गकानुमितौ तदुर्मावच्छिन्नधर्मिकव्यभिचारादिज्ञानाभावस्य हेतुत्वोपगमान्न व्यभिचारः तदुर्मा
वच्छिन्नलिङ्गकत्वं च स्माव्यवहितोत्तरत्वसंबंधेन तद्रूपावच्छिन्नधर्मिकव्याख्यादिज्ञानविशिष्टत्वं तादृशसंबंधेन व्यभिचारज्ञानविशिष्टयत्तदन्यत्वमेव बाजन्यतावच्छेदक
तेन धूमव्याप्यवन्दिमानयमित्याकारकशाब्दादिपरा मर्शोत्पत्तिद्वितीयस्य कसन्निकर्षादिजन्यो धूमव्यभिचारी वन्दिधूमव्याप्ये धनवानित्याकारकसमूहालेख
नग्रहस्तज्जन्यानुमिते रूक्तसंबंधेन बन्दितावच्छिन्नधर्मिकव्याख्यादिज्ञानविशिष्टत्वेपि न क्षतिरित्यत आह व्याख्यादीति कुतः कारणताकव्याख्यादिज्ञानसत्त्वे व्यभिचारज्ञाना

भावव्यतिरेकेणानुमितिव्यतिरेकस्यासिद्धत्वादितिभावः व्याप्तिज्ञानादेव्यभिचारज्ञानाभावेनान्यथासिद्धत्वशंकाप्रागेव निराकृतानक्षतिर्नव्यभिचारादावव्याप्तिः यत्रासद्दे
 तुविशेषेतादृशानुमितेरेकसिद्धिस्तत्रदोषेष्वव्याप्तिर्वस्यमाणतयाएतादृशयथाश्रुतव्याख्यायामनिर्भरसूचनायवदंतीत्युक्तं पर्वतो वह्निमान्धूमादिप्रादिसद्देतुस्य लेखाधा
 दिभ्रमविषयेऽतिव्याप्तिवारणाय यथाशेषपदसार्थकं यति पर्वतो निर्वेन्द्रिरिति अत्रेति पदस्य त्रितयस्थले संबंधाद्भ्रमत्रयलाभः प्रत्येकभ्रममादायातिप्रसंगसंभवाच्चादृशसं
 मूहालंबनभ्रमपर्यन्तानुधावनैवैफल्यदिति ध्येयं प्रथमभ्रमो नुमितौ विरोधी असौ च तज्जनकज्ञाने तथात योरपि प्रथमेन्यत्र प्रसिद्धस्य साध्याभाववद्वृत्तित्वस्य धूमाद्यशे
 भ्रमत्व अतएव प्रमेयत्वाभाववद्वृत्तित्वस्याप्रसिद्धानतद्भ्रमत्वं किं त्वभावांशे अनुयोगिता विशेष संबंधेन साध्यस्य भ्रमत्वमित्येतादृशविशेषमा दृत्य शिथ्यव्युत्पादनायानेकवि
 धभ्रमकथनं दृढत्ववधेयं अभिधेयत्वप्रमेयत्वव्यभिचारीत्यत्र स्वरूपसंबंधावच्छिन्नप्रतिपयोगिता कत्व संबंधेन प्रमेयत्वभ्रमो वाच्यः प्रतिपयोगितांशे सा
 ध्यतावच्छेदकधर्मावच्छिन्नत्वसाध्यतावच्छेदकसंबंधावच्छिन्नत्वयोः साध्याभाववद्वृत्तित्वरूपव्याप्तिघटकतया तदंशे तदुभयावगाहि व्यभिचारज्ञानस्यैव व्याप्तिज्ञा
 नविरोधित्वात् एवं च भेदादौ प्रमेयत्वत्वावच्छिन्नप्रतिपयोगिता कत्वप्रसिद्धावपि स्वरूपसंबंधावच्छिन्नतादृशप्रतिपयोगिकत्वाप्रसिद्ध्या तादृशभ्रमानुपपत्तिः प्रतिपयोगितांशे
 संबंधविशेषाद्यवच्छिन्नत्वस्य भ्रमदृत्यपि न युक्तं तस्य संबंधघटकतया तत्प्रकारकत्वघटिततद्भ्रमत्वमुपपत्तिः न च तेन संबंधेन प्रतिपयोगिताप्रकारक एवात्र भ्रमो विवक्षितः
 ननु तदवच्छिन्नप्रतिपयोगिता कत्वसंसर्गकिं इति वाच्यं लाघवात् प्रतिपयोगिता संसर्गकज्ञानस्य किंचित्करत्वा दत्राहुः स्वावच्छिन्न
 साध्यतावच्छेदकसंबंधावच्छिन्नप्रतिपयोगिता कत्वसंबंधेन साध्यतावच्छेदकत्वत्वमेवाभावस्य साध्याभाववद्वृत्तित्वघटकलाघवात् एव च तादृशसंबंधेनाभावांशे सा
 ध्यतावच्छेदकप्रकारकव्यभिचारज्ञानस्य व्याप्तिग्रहविरोधितया घटत्वादेः प्रसिद्धेन तादृशसंबंधेन प्रमेयत्वत्वादेरभावांशे भ्रमात्मकस्य तस्याविधग्रहो विवक्षित इति किंचि
 न्नानुपपन्नं अनेन तु प्रथमे साध्याभाववद्वृत्तित्वज्ञानविरोधी हेतौ साध्याभाववद्वृत्तित्वरूपव्यभिचारस्य भ्रमः द्वितीये च तदप्रसिद्ध्या व्यापकसामानाधिकरण्यग्रहविरो
 धी साध्यतावच्छेदके हेतुसमानाधिकरणाभावप्रतिपयोगितावच्छेदकत्वस्य भ्रमो भिहितः असमानप्रकारकज्ञानस्याविरोधितया द्विविधव्यभिचारसंग्रहाय द्विविधव्या
 प्तिविषयकसमूहालंबनज्ञानस्यैव लक्षणप्रवेष्टयत्वात् न च हेतुः साध्यस्य व्यभिचारीत्यतः साध्यतावच्छेदके हेतुसमानाधिकरणाभावप्रतिपयोगितावच्छेदकत्वस्य दु
 र्भूतया तदवगाहिज्ञानस्याभिधेयत्वे प्रमेयत्वव्यभिचारीत्याकारकज्ञानोपपद्यत इति वाच्यं यतोऽभाववद्वृत्तित्वसमानाधिकरणाभावप्रतिपयोगितावच्छेदकत्वद्वये
 मेव हेतुः साध्यस्य व्यभिचारीत्यत्र व्यभिचारपदार्थः तत्रादिमव्यभिचारपदार्थः कदे शोभावाऽनुयोगिता रूपषष्ठ्यर्थस्य तत्र प्रकृत्यर्थतावच्छेदकवन्दिताद्यवच्छिन्ननिरूपि

तत्त्वसंबंधेन प्रकृत्यर्थस्यान्वयः मत्वर्थीयार्थः स्वरूपसंबंधवान् तस्याभेदेन प्रथमान्तार्थः न्वयः द्वितीये तत्पदार्थपरवाक्यस्थले च तेदेकदेशसांमानाधिकरण्ये हेतुपदार्थान्वित
प्रथमार्थनिरूपितत्वस्यान्वयः षष्ठी प्रकृते स्तद्धर्मपरतया षष्ठ्यं तार्थस्य साध्यता वच्छेदकनिष्ठत्वस्य तादृशान्वयबलं हेतुसमानाधिकरणभावप्रतियोगिता वच्छेद
कत्वे तस्य च तद्वितीयां संबन्धिन एकदेशघटकत्वरूपसंबन्धे संबन्धिनश्चाभेदेन प्रथमान्तार्थः न्वयः एव तोक्तवाक्यान्तस्माध्यता वच्छेदकहेतुसमानाधिकरणभावप्र
तियोगिता वच्छेदकत्वस्यापि तत्र तदवगाहिभ्रमस्य दर्शिताकारता संभवादित्यपि वदंति भ्रमादिति पंचम्यर्थः प्रयुक्तत्वं तस्य प्रतिबंधपदार्थः नुत्याहेः न्वयः यथा
र्थेति यथार्थपदेन स्वव्यधिकरणप्रकारवच्छिन्नायाया विषयता तत्तदनिरूपिकत्वरूपस्य सर्वशेषप्रमात्वस्य विवक्षणीयता पदार्थिते भ्रमाणां किंचिदंशे प्रमात्वेऽपि न तमादा
यदोष इति भावः अत्र यथार्थपदेन सहेतुस्थलेऽनुमिति विरोधि भ्रमविषयसाध्याभावादावतिप्रसंगवारेणैपि असहेतुस्थले तादृशप्रमाविषयदोषघटकसाध्यादेः प्रत्ये
कदोषत्वापत्तिर्दुर्वारेवेति तदर्थप्रकारांतरानुसरणे च ततएव पूर्वदोषस्यापि वारणसंभवे यथार्थपदं व्यर्थमिति दोषस्य दुर्लभतरया तस्यैव यथार्थपदघटितलक्षणान्तरानु
सरणे बीजत्वमाह नन्विति एकदेशस्यापि विविशिष्टघटकतया हेत्वाभासपदार्थत्वस्येष्टत्वादाह प्रत्येकमिति प्रत्येकपदार्थपर्याप्तसाध्यता वच्छेदकाद्यत्र च्छिन्नस्येत्यर्थः हे
त्वाभासत्वापत्तिः हेत्वाभासपदार्थत्वापत्तिः यद्रूपा वच्छिन्नज्ञानस्यानुमित्यविरोधित्वं तद्रूपा वच्छिन्ने हेत्वाभासव्यवहारस्य तद्रूपा वच्छिन्नमात्रज्ञानादेतोर्दृष्टत्वव्यव
हारस्यानुदयेनेष्टापत्तिर्न संभवतीति भावः यादृशविशिष्टविषयकत्वं तादृशानुमिति विरोधितानतिरिक्तवृत्तिस्तत्त्वमिति विवक्षया साध्यादौ नातिव्याप्तिरित्याशयेनाशंक
ते अथेति विशिष्टविषयकसाध्याभाववदवृत्तित्वविशिष्टसाधनादिविषयकमेव तदघटकचतादृशविशिष्टघटकप्रत्येकपदार्थविषयकत्वं च न विशिष्टं न तादृशविशिष्टमिति
रूपितं तथा च प्रत्येकपदार्थविषयकत्वस्य प्रतिबंधकताया अतिरिक्तवृत्तिता न्नातिव्याप्तिरिति भावः व्यर्थमिति यथार्थपदानुपादानेऽपि सहेतुस्थलेऽतिव्याप्तिबा
रणसंभवात् ननु तत्र भ्रमविषयप्रत्येकपदार्थस्योक्तरीत्या वारेणैपि तद्विषयविशिष्टेति व्याप्तिरत आह भ्रमविषयेति अप्रसिद्धत्वादिति तथा च क्वातिव्याप्तिरिति भावः
केचित्त्विति नन्वस्य दुष्टहेतुलक्षणत्वे दोषेष्वतिव्याप्तिः तेषामप्यनुमिति विरोधियथार्थज्ञानविषयत्वात् न च दृढादिपक्षकवन्त्यादिसाधकस्थले वन्त्यभाववत्तद्गदादि
रूपदोषाणामपि दुष्टहेतुत्वमिष्टवेति वाच्यं तद्रूपा वच्छिन्नपक्षकतद्रूपा वच्छिन्नसाध्यकतद्रूपा वच्छिन्नहेतुकस्थले तेन रूपेण दुष्टस्य लक्षणयदितद्रूपा वच्छिन्नपक्षसा
ध्यहेतुकानुमिति विरोधियथार्थज्ञानविषयत्वे मानत्र तद्रूपा वच्छिन्नसाध्यकधूमत्वा वच्छिन्नहेतुकानुमिति प्रतिबंधकप्रमाविषयवन्त्याभाववद्गदा
दीनां धूमत्वादिना दुष्टत्वाभावादतिव्याप्तिरित्याशंकापरिजिहीषुः तादृशभावप्रतियोगिनां ज्ञानमिति षष्ठिसमासमादृत्य तादृशभावप्रतियोगि प्रकारकयथार्थज्ञानविषय

त्वमर्थव्याख्यास्यति तच्च ज्ञायमानदोषस्य प्रतिबंधकतामतएव संगच्छतेः तस्मिन्मत्तएव संगच्छतेः तृतीयलक्षणस्य सर्वमतएव ज्ञायमान
दोषप्रतिबंधकतामभिप्रायकतया दृष्टं तत्वेनोपन्यासः तदर्थश्चेति तान्दोषानाद्यलक्षणसंगमनीयमिति दर्शयितुं व्यभिचारादयदिति ननु तेन रूपेण लक्षणघटकत्वमि
त्यवधेयमेव च यथार्थपदार्थानेदृष्टत्वं भ्रममादाय प्रकृतहेतुभिन्नेः तिप्रसंगइति यथार्थपदसार्थक्यं यद्यपि पर्वतत्वावच्छिन्नसाधनेधूमत्वाद्यवच्छिन्नोदु
हृत्यादेः सहेतौ दृष्टत्वमवहारस्य नापि स्तत्र तत्तत्साध्यपक्षहेतुकानुमितिप्रतिबंधकदोषप्रकारकज्ञानविषयत्वस्यैव प्रत्येतव्यत्वात् तद्व्यत्वान्नादृशानुमितिप्रतिबंधकत्वाध्वमिचारा
दृष्ट्वाप्रसिद्धत्वात् हृदादौ वन्द्यादिसाधनमादाय सर्वत्रैव दृष्टत्वमवहारदृष्टस्तथापि धूमसाधने वन्दित्वाद्यवच्छिन्नहेतुकधूमत्वावच्छिन्नसाध्यकादु
मितिप्रतिबंधकदोषप्रकारकज्ञानविषयत्वप्रत्ययात् वक्ष्यमाणसंबंधावच्छिन्नतादृशानुमितिप्रतिबंधकधूमसाभाववहन्ति विशिष्टवन्द्यादिरूपप्रसिद्धदोषप्रकारताशालिभ्रम
मादाय रासभादितात्पर्येणापि तथाव्यवहारः स्यात् न च तत्र विशेष्ये तृतीयान्तार्थवन्ति त्ववैशिष्ट्याभावात् रासभाद्यंशे तद्वाधेनायमतिप्रसंगइति वाच्यतया सति दोषपदार्थ
घटकानुमितौ वन्ति त्वावच्छिन्नहेतुकत्वालाभात्तल्लाभानुरोधेन हेतुप्रकारकज्ञानजन्यानुमितिप्रतिबंधकदोषपदार्थघटकहेतौ वन्ति त्ववैशिष्ट्यरूपस्य तृतीयान्तार्थस्य त
त्प्रकारनायाश्र्वावच्छिन्नत्वात् तृतीयांतलभ्यवन्ति त्वाद्यवच्छिन्नत्वस्य न्वयद्वयैवोपगतव्यत्वात् न च विशेष्ये वन्ति त्वादिधर्मबोधसमभिव्याहारस्य हेतौ शार्थकधातोर
ववन्ति त्वावच्छिन्नहेतुकानुमितिप्रतिबंधकोऽर्थः अथवाऽनुमित्यर्थकसाधनशब्दस्यैव वन्ति त्वावच्छिन्नहेतुकानुमितिरूपविशेषलाक्षणिकत्वं धात्वर्थः नुमित्यन्तर्भावैसाधा
नपदार्थानन्वयप्रसंगात् तथा च विशेष्यैव तृतीयान्तार्थवैशिष्ट्यान्वयोपगमनोक्तातिप्रसंगइति वाच्यमेवमपि वन्ति नाधूमसाधने रासभादुदृष्टत्वादिभ्रममादायान्तिप्रस
ङ्गादिति यथार्थपदसार्थक्यमशवादुत्तरभेदानुमापकमेवेदं लक्षणं तथा च पर्वतपक्षकधूमसाध्यकवन्ति हेतुकदृष्टलक्षणस्य तथाविधानुमिति विरौधिव्यभिचारादिभ्रममादाय
सहेतौदुत्तरभेदव्यभिचारात् यथार्थपदं ज्ञानं चान्नस्वज्ञानविषयप्रकृतहेतुतावच्छेदकवत्त्वसंबंधावगादिग्राह्यं तेन प्रकृतहेतुभिन्नस्य संबंधान्तरेण दोषप्रमाविषयत्वेपि ना
तिप्रसंगः अग्रेपीदृशसंबंधेनैव तद्वत्त्वान्वयं अथ ज्ञायमानपक्षनिष्ठसाध्याभावत्वादिना बाधादिदोषाणां प्रतिबंधकतानसंभवतिसाध्याभावत्वादिना पदार्थोत्तरस्यैव यत्र
ज्ञानं तत्र दोषाणामज्ञायमानतया अविरौधित्वेनानुमित्यापत्तेः किंतु ज्ञानीयपक्षतावच्छेदकाद्यवच्छिन्नविषयतानि स्तुपितसाध्याभावत्वाद्यवच्छिन्नविषयतावत्त्वेन तादृश
विषयतया ज्ञानविशिष्टत्वेन तच्च स्वरूपतादृशभ्रमविषयपदार्थोत्तरसाधारणमेवेति तेषामेव तादृशभ्रमदृशाया विरौधित्वा नोक्तापत्तिः एवं च सहेतुनामपि प्रतिबंधकताव
च्छेदकनिरुक्तविषयताश्रयवन्त्यभावादिप्रमाविशेष्यत्वादतिव्याप्तिरिति चेन्न यदृपावच्छिन्नविषयतासामान्यप्रतिबंधकतावच्छेदकवद्रूपविशिष्टप्रकारकप्रमाविशे

व्यत्वमेव विवक्षणीयं इहो वन्निमान्धूमादित्यादौ तादृशं रूपं द्रुद विशिष्टवन्त्यभावत्वादिकं ह्रदेवन्दिर्नास्पादिज्ञान निरूपिततद्रूपावच्छिन्नविषयता सामान्यस्येव द्रुदत्वा
 वच्छिन्नविषयता निरूपितवन्त्यभावत्वादिवच्छिन्नविषयता त्वेन दोषनिष्ठानुमितिप्रतिबंधकतायामवच्छेदकत्वात् स ह्येतुस्थले च न केवलवन्त्यभावत्वादिकं तथा
 तदवच्छिन्नविषयता सामान्यान्तर्गतधर्म्यविषयकज्ञाननिरूपिततादृशविषयतानामनुमितिप्रतिबंधकतानवच्छेदकत्वात् पूर्वत विशिष्टवन्त्यभावत्वादिविशिष्टचनकिं
 चिद्वस्तुप्रसिद्धमिति नातिप्रसंगतृतीयमपि लक्षणमनयेव शीत्यापरिस्करणीयमितीदं बोध्यमस्य द्रुदहेतुलक्षणत्वे ज्ञायमानदोषप्रतिबंधकतामतानाश्रयेण विषयद्रुषावच्छि
 न्नपक्षसाध्यहेतुका नुमितिप्रतिबंधकप्रमाविषयतहेतुतावच्छेदकवत्त्वं न द्रूपावच्छिन्नपक्षसाध्यस्थले तेनैव रूपेण द्रुदत्वमित्यर्थकतामुपगम्य यथाशर्थपरसार्थव्य
 सुपपादयितुं शक्यते ननु हि तीयतृतीयलक्षणे दोषेष्वतिव्याप्तिश्च केचिद्वेतौ यत्पदेन दोषस्यैवोपादेयतया तत्त्वस्य तन्मात्रवृत्तित्वादत आह तत्त्वमित्यस्येति
 प्रथममात्रस्य द्रुदहेतुलक्षणत्वेनोपपत्तौ चरमशो दोषलक्षणत्वमेवोचितं तत्त्वमित्यस्य यथाश्रुतार्थकत्वादनुरोधादतस्तथैवाहाद्यस्येवेति द्रुदशब्दाख्यायानिर्दोषत्वा
 त्प्रादुरित्युक्तं लिङ्गज्ञानस्येति लिङ्गं शनिवेशस्य निष्प्रयोजनकतया तस्याविवक्षितत्वमाह । लिङ्गमिति यद्विषयकत्वेनेत्यत्र तृतीयाशोऽवच्छेदकत्वं तच्चेदमनतिरि
 क्तवृत्तिस्वरूपमिदानीं निवेश्यते तदा संभवः विशिष्टस्यानतिरिक्ततया बन्त्यभावविशिष्टद्रुदादिदोषविषयकत्वस्य शुद्रुदत्वावच्छिन्नविषयकज्ञानेपि सत्वेनानुमिति
 प्रतिबंधकतातिरिक्तेवृत्तित्वादतः स्वरूपसंबधरूपमेव तद्ग्राह्यं तथा च पूर्वतौ वन्दिमानित्याद्यनुमितिप्रतिबंधकभ्रमविषयवन्त्यभावादावतिव्याप्तिस्तद्विषयकत्वेनेति या
 मिप्रतिबंधकतावच्छेदकत्वात् असंभवभयेन चावच्छेदकतापय्यासिनिवेशनासंभवात् अतो यद्विषयकत्वेनेति पदव्याचष्टे यादृश विशिष्टविषयकत्वेनेति या
 दृश विशिष्टविषयकत्वेन यद्रूपावच्छिन्नविषयताकत्वेन एव च तत्त्वमित्यस्य तद्रूपावच्छिन्नत्वमर्थः । व्याख्याप्रयोजनं प्रकाशयति तेनेति यत्प्रकारकत्वेन प्रतिबंधकत्वमि
 त्युक्तोपस्य विशेषणकभ्रममादाय वन्त्यभावादौ नातिप्रसंगसंभवः । पर्वतादावतिप्रसंगसंभवेपि यत्संबधवच्छिन्नाधेयतासंसर्गवच्छिन्नपर्वतादिनिष्ठप्रकारताकत्वेन प्र
 दूत्वस्य द्रुदताव्यवहारनियामकत्वोपगमेपर्वतविशेषणकवन्त्यभावज्ञानस्य विशेषणताविशेषसंबधवच्छिन्नाधेयतासंसर्गवच्छिन्नपर्वतादिनिष्ठप्रकारताकत्वेन प्र
 तिबंधकत्वात् तेन संबधेन पर्वतादिमत्तायाः पर्वतमहानसामान्यतरत्वादिरूपसङ्केतोऽसत्त्वेपि प्रसिद्धधूमादिरूपहेतावसत्वात् तत्र द्रुदताव्यवहारपत्तेरयोग्यतुतितदुनुरोधे
 नपक्षविशेष्यकेत्युक्तभ्रमपदं निश्चयसामान्यपर तेन सङ्केत्वादीत्यादिपदग्राह्यसाध्यभ्रून्यपक्षकद्रुदहेतौ अनुमितिप्रतिबंधकप्रमाविषयसाध्याभावादेरेव सत्त्वेपि ना
 संगतिः नातिप्रसंगइति उक्तव्याख्यानेऽनतिरिक्तवृत्तिस्वरूपमेवावच्छेदकत्वविवक्षणीयं विशेषणीभूतवन्त्यभावाद्यविषयके शुद्रुदत्वादिनावन्त्यभावविशिष्टद्रुद

दिविषयकज्ञानेनैव न्यभावविशिष्टद्रुत्वावच्छिन्नविलक्षणविषयतानिरूपकत्वस्यासत्वेनोक्तासंभवानवकाशात् तथा चैकेवलवन्ध्यभावत्वाद्यवच्छिन्नविषयकत्वस्य प्र
 तिबंधकतातिरिक्तवृत्तित्वात्प्रसंगद्वयर्थः ननु स्वरूपसंबंधरूपावच्छेदकत्वनिवेशे यमेवातिप्रसंगोद्वारः अप्रमाण्यज्ञानाभावादिविशिष्टयद्रूपावच्छिन्नविषयक
 त्वं निश्चयत्वं प्रतिबंधकतावच्छेदकतापर्याप्तधिकरणमित्येतादृशविवक्षया तादृशविषयत्वादिना घटाद्यवगाहि नो वन्ध्यभाववा द्रुत
 इत्यादिज्ञानस्यापि प्रतिबंधकतया तत्साधारण्यानुरोधेन वन्दिताद्यवच्छिन्नप्रकारतानिरूपितद्रुत्वाद्यवच्छिन्नविशेष्यताकनिश्चय
 त्वेनैव प्रतिबंधक
 तायावक्तव्यतया वन्ध्यभावविशिष्टद्रुत्वावच्छिन्नविषयतायाः तादृशप्रकारतानिरूपितद्रुत्वावच्छिन्नविषयतात्वेनावच्छे
 दकत्वेऽपि अप्रमाण्यज्ञानाभावादिविशिष्टद्रुत्वावच्छिन्नविषयताकनिश्चयत्वस्यावच्छेदकतापर्याप्तनधिकरणत्वादतः तृतीयाया अनतिरिक्तवृत्ति
 त्वरूपावच्छेदकत्वस्योत्पत्तिरिति अवच्छेदकत्वचैति इह लक्षणे घटकत्वमप्रम्यथः न च विशिष्टविषयकत्वस्याप्रतिबंधकसंशयादौ सत्वात्सु न रसंभवद्विवाच्यं ज्ञानस्यै
 त्यत्र ज्ञानपटमनाहार्याप्रामाण्यज्ञानास्फुटितनिश्चयपरं षष्ठ्यर्थ आधेयत्वं तस्य यद्विषयकत्वेऽन्यथः एवं च तादृशनिश्चयवृत्तित्वविशिष्टया दृशविशिष्टविषयकत्वमनुमिति
 प्रतिबंधकतानतिरिक्तवृत्तित्वात् अततिरिक्तवृत्तित्वं च स्वव्यापकतत्कत्वं न तु तच्छून्यावृत्तित्वं विशिष्टस्य विशेष्यीभूतविशिष्ट
 विषयकत्वानतिरिक्ततया तस्यातिप्रशक्तत्वस्य दुर्घटकत्वात् यत्तु प्रतिबंधकताशून्यतादृशनिश्चयवृत्तित्वमेवानतिरिक्तवृत्तित्वमतो नोक्त
 रीत्याः संभवइतितदमत् तथा सति मूलोपात्तस्य ज्ञानस्यैवैष्यप्रसंगत् द्रुत्वाद्यवच्छिन्नविषयकयत्किंचित् ज्ञानीयविषयतातन्मिरूपकत्वस्य प्रतिबंधकता
 शून्यतादृशनिश्चयवृत्तित्वेन मद्रुत्वाद्यवच्छिन्नेऽतिप्रसंगाच्च अस्मन्मतेः नुमितिप्रतिबंधकतायास्तादृशनिश्चयवृत्तित्वविशिष्टद्रुत्वाद्यवच्छिन्नविषयकत्वत्वाद्यव
 च्छिन्नव्यापकताविरहेणातिप्रसंगानवकाशात् अथैवमपि ज्ञातित्वादिना द्रुत्वादिविषयकस्य ज्ञातिमान्वन्ध्यभाववा नित्यादिज्ञानस्यापि वन्ध्यभावविशिष्टद्रुत्वावच्छि
 न्नविषयकतया तस्य द्रुदो वन्दिमानित्याद्यनुमित्यविरोधितयाः संभवः जलवान्वन्दिमानित्यादिस्य लीयदोषासंग्रहेणाविशेषितधर्मवच्छिन्नपक्षादिस्य लीयस्यापि किंचिदि
 विशिष्टतद्वदितदोषासंग्रहेण च पक्षतावच्छेदकाद्यंशः न्याप्रकारकत्वनिवेशस्याशक्यत्वात् तादृशविशिष्टाघटकपदार्थाविषयकत्वस्य ज्ञानविशेषणत्वे सर्वमाकाशवदित्यादि
 स्थलीयबाधदोतदघटकाः प्रसिद्धाः व्याप्तिः यद्यद्रूपावच्छिन्नस्य यस्यादृशविशिष्टघटकतातत्तद्रूपावच्छिन्नतत्तन्निष्ठविषयताभिन्नकिंचिदवच्छिन्नविषयता शू
 न्यत्वे ज्ञाने निवेशं जातित्वाद्यवच्छिन्नस्य द्रुत्वादेर्नैव न्यभाववद्रुत्वावच्छिन्नात्मकदोषघटकतेति जातित्वाद्यवच्छिन्नद्रुत्वादिविषयता तादृशविषयताभिन्नैव तच्छून्य

त्वंचनोक्तज्ञानस्येति न दोष इत्यपि न सत् । तथा सति द्रो जात्यभाववानित्यादि स्थलीयबाधादेर्दुः संग्रहत्वात् । जाति त्वादिना द्रुदत्वादि रूपधर्मितावच्छेदकावगाहि नो जाति
 मान् जातिमानित्यादि ज्ञानस्य जाति त्वाद्यवच्छिन्नमद्रुदत्वादि निष्ठधर्मितावच्छेदकतारूपविषयताया निरुक्तविषयताभिन्नत्वे विरहेण तादृशज्ञानस्यानुमित्यप्रतिबंधकस्य
 शून्यत्वान्तेनावारणात् । मेव यद्रूपावच्छिन्नविषयता त्वतादृशविशिष्टविषयकत्वसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितावच्छेदकतद्रूपावच्छिन्नविषयताभूतत्वस्य ज्ञानवि
 शेषणतया सामंजस्यात् । अप्रतिबंधकज्ञानविषयतावच्छेदकजाति त्वादि विशेषितद्रुदत्वादि घटिततद्रूपावच्छिन्नाविषयतात्वावच्छिन्नाभावस्य दोषात्पक्षकविशिष्टविष
 यतासमानाधिकरणत्वात् । तज्ज्ञानव्यावृत्तिरिति निष्कर्षः । विशिष्टस्य विशिष्टविषयत्वस्यासत्त्वेऽपि वन्द्यभावत्वादि नाघटाद्यवगाहिनिष्ठमेसत्त्वेऽपि तथा च विशिष्टविषयक
 त्वेन प्रतिबंधकता । न संभवतीति भावः । अमात्मतिबंधेऽपि तादृशभ्रमस्यानुमित्यनुत्पादश्रेयजकत्वेऽपि न क्षतिः । नोक्तयुक्त्यापयोप्तिनिवेशः । संभवः । तदनिवेशो पूर्वोक्तिप्रसंगेन
 ननु विशिष्टदोषघटकीभूततदेकदेशविषयताया स्वरूपसंबंधरूपावच्छेदकत्वसत्त्वेऽपि विशिष्टविषयिताया मन्यस्य तादृशवच्छेदकत्वस्य विवक्षयाः । तिप्रसंगवारणसंभ
 वात् । तदेव कथं न विवक्षितमिति न च सामान्यपदस्य व्यापकत्वात्प्रतिबंधकतावच्छेदकतायां विशिष्टविषयताव्यापकत्वं प्रवेश्यं । तदपेक्षया प्रतिबंधकतायां विशिष्टवि
 षयता व्यापकत्वं निवेशनमेवोचितमिति वाच्यं । यतौ वन्द्यभावविशिष्टद्रुदत्वादि निरूपितविषयिताया अनुमित्यप्रतिबंधकसंशया ह्यप्याप्रामाण्यज्ञानास्कंदितज्ञानसाधारणतया
 नुमिति प्रतिबंधकतायास्तद्व्यापकत्वमित्यनाहर्षाप्रामाण्यज्ञानास्कंदितनिश्चयत्वादि निश्चयत्वमुचितं तथा सति निश्चयत्वाद्यनिवेशात् । समानाकारज्ञानेषु विषयि
 तदपेक्षया लाघवेन स्वरूपसंबंधरूपावच्छेदकतायां बाधादिदोषविशिष्टविषयिता त्वव्यापकत्वमेव विवक्षितमुचितं तथा सति निश्चयत्वाद्यनिवेशात् । समानाकारज्ञानेषु विषयि
 ताभेदस्याप्रामाणिकतया संशयादि ज्ञानीयविषयता अपि निश्चयत्वादि विशिष्टीयतया प्रतिबंधकतावच्छेदकतया प्रतियोगितायां बाधादिरूपदोषनिरूपितविष
 यिता त्वव्यापकताया असत्त्वात् । न च वन्द्यभाववान्द्रुदो वन्दिमानित्याहार्यज्ञानीयवन्द्यभावविशिष्टद्रुदत्वादि प्रकाशतानिरूपिततादृशहार्यज्ञानीयविशिष्टद्रुदत्वादि वि
 रकानाहार्यज्ञानाप्रसिद्धेः । द्रुदो वन्द्यभाववानित्याद्यनाहार्यज्ञानीयवन्द्यभावविशिष्टद्रुदत्वादि प्रकाशतानिरूपिततादृशहार्यज्ञानीयविशिष्टद्रुदत्वादि वि
 षयिताभिन्नत्वात् । तथा चानाहार्यज्ञानवृत्तित्वविशिष्टविषयिताया एव प्रतिबंधकतावच्छेदकतया न दर्शिताहार्यज्ञानीयविषयिता साधारणविशिष्टविषयिता त्वव्यापकत्वमि
 ति वाच्यं । एवं सत्यनाहार्यज्ञानीयविशिष्टविषयिता त्वव्यापकता एव विवक्षणीयत्वात्तावतापि संशयान्यत्वाप्रामाण्यज्ञानास्कंदितत्वस्यारप्रवेशेन लाघवानपायात् । मेवं
 स्वरूपसंबंधरूपावच्छेदकत्वप्रवेशोपाषाणमयत्वाद्यवच्छेदेन वन्द्यभाववत्तानिश्चयविशिष्टस्य पाषाणमयत्वविशिष्टपक्षादेर्ज्ञानस्य वन्द्याद्यनुमिति प्रतिबंधकतया तद

वच्छेदकविषयिताकपाषाणमयत्वादिविशिष्टपक्षादावतिव्याप्तेः अनतिरिक्तवृत्तित्वरूपावच्छेदकत्वनिवेशमते तादृशविशिष्टविषयितायाः पाषाणमयत्वाद्यवच्छेदेन वन्त्यभा-
ववन्तानिश्चयाविशिष्टज्ञानसाधारणतया अनुमितिप्रतिबंधकतातिरिक्तवृत्तित्वेनातिप्रसंगानवकाशात् नचानतिरिक्तवृत्तिरूपावच्छेदकत्वनिवेशेपिजलाद्यवच्छेदेन वन्त्य-
भाववन्ताघटितस्यवन्त्याभाववज्जलादिमहन्तिजलादिस्यदृष्टविशिष्टस्यद्रव्यदिरूपपक्षस्यजलवान्वन्त्यभाववानित्यादिज्ञानसहितस्यजलवाश्च द्रुतदृष्ट्यादिज्ञानस्यतादृशज्ञान-
विशिष्टतादृशज्ञानत्वेनैवप्रतिबंधकतयातादृशप्रतिबंधकताभूत्यज्ञानाविषयस्यसत्यतिपक्षाद्यानात्मकस्यवारणायज्ञानवैशिष्ट्यानवच्छिन्नत्वस्यप्रतिबंधकतायाम-
वश्यंनिवेशनीयतयामन्यतेपितत्रनातिप्रसंगद्वतिवाच्यं ज्ञानवैशिष्ट्यानवच्छिन्नत्वस्यप्रतिबंधकताविशेषणत्वेप्रतिहेतुव्यापकसाध्याभावसमानाधिकरणतद्देतुमत्पक्ष-
रूपसत्यतिपक्षाः व्याप्तिः साध्याभावांशेतद्व्यापकताग्रहविशिष्टतद्वन्ताज्ञानत्वेनस्वतंत्रसाध्याभावधर्मिकतदव्यापकताग्रहविशिष्टतद्वन्ताज्ञानसाधारणपानुरोधनाव-
श्यमुक्तप्रतिबंधकतयैवोपपत्तेः तादृशविशिष्टज्ञानस्यज्ञानवैशिष्ट्यानवच्छिन्नप्रतिबंधकतान्तरे मानाभावादुक्तविशिष्टेतिप्रसंगस्तद्विवक्षणीयविशिष्टातराघटि-
तत्वंविशेषणेनैववार्णीयः नचज्ञानद्वयसाधारणप्रतिबंधकतायाः प्रत्येकज्ञानविषयविशिष्टविषयकत्वंनानतिरिक्तवृत्तित्वरूपावच्छेदकत्ववत्तथाचदर्शितविशिष्ट-
घटकस्यप्रत्येकज्ञानविषयस्यनतिरुक्तविशिष्टात्मकतेतिनिरुक्तविशिष्टान्तराघटितत्वमुक्तविशिष्टस्याप्ततमेवेतिवाच्यवस्यमाणविशिष्टान्तराघटितत्वस्यैवयादृश-
विशिष्टविषयकनिश्चयविशिष्टयादृशविशिष्टविषयकनिश्चयत्वप्रतिबंधकतानतिरिक्तवृत्तितादृशविशिष्टहृयाघटितत्वेपिविवक्षणीयतयाउक्तविशिष्टवारणसंभवात् न-
चैवमुक्तमत्यतिपक्षाभ्यासिस्तस्यप्रतिहेतुव्यापकताविशिष्टसाध्याभावप्रतिहेतुविशिष्टपक्षात्मकनिरुक्तविशिष्टहृयघटितत्वादि तिवाच्यंसत्यतिपक्षघटकतादृशविशिष्टहृयवि-
षयताभिन्ननिरुक्तविशिष्टहृयविषयित्वस्यविशिष्टहृयाघटितार्थकत्वात्तत्रसत्यस्याप्रसिद्धिस्तत्रभिन्नांतमनुपादेयमेवसाध्यादिभेदेनलक्षणभेदात् अ-
मात्मकज्ञानीयविषयितासाधारणरूपेणैववाप्रतिहेतुव्यापकताविशिष्टसाध्याभावादिविषयितोपादेयानचदर्शितेविशिष्टस्यसत्यतिपक्षरूपतानस्वीक्रियते अपितुहेतुताव-
च्छेदकाघटितसाध्याभावाभाववद्वृत्तिमत्यस्यात्मकविशिष्टस्यैवव्यापकसामानाधिकरणरूपव्याप्तिसिद्धिर्विशिष्टहेतुमत्पक्षस्यैवोक्तरीत्यासंग्रहेहेतुधर्मव्यापकसाध्याभावका-
लीनतद्वर्मेविशिष्टपक्षादिव्यावृत्तिरप्यशक्यास्यादित्यविशेषणव्यापकताघटितविशिष्टमात्रस्यालक्ष्यतायाएवयुक्तत्वात् तथाचोक्तप्रयासमुपेक्ष्यज्ञानवैशिष्ट्यानवच्छिन्नप्रति-
बंधकतानिवेशनमेवोचितमितिवाच्यमेवमपिप्रकृतहेतुनिष्ठसाध्यव्यापकीभूताभावप्रतियोगित्वघटितस्यमतभेदेनासाधारण्यविरोधरूपस्यविषयितायाः पक्षधर्मिकप्रकृत-
हेतुमत्ताज्ञानवैशिष्ट्यावच्छिन्नप्रतिबंधकतायामेवावच्छेदकत्वात् प्रतिबंधकतायाज्ञानवैशिष्ट्यानवच्छिन्नत्वनिवेशासंभवात् दर्शितातिप्रसंगवारणायचनिरुक्तविशि-

इदं या घटितत्वेन विवेकशनीयत्वात् न च पक्षवृत्तिविवेकशेषितप्रकृतहेतुनिष्ठसाध्यव्यापकीभूताभावप्रतियोगित्वमेवासाधारण्यादिरूपं वाच्यं पक्षवृत्तिव्याघटितविशिष्टविष-
 यिताया अप्रतिबंधकज्ञानसाधारणतया प्रतिबंधकतानवच्छेदकत्वात् तादृशस्य चासाधारण्यादेः पक्षवृत्तिविवेकशेषितप्रकृतहेतुसाध्यव्यापकीभूताभावप्रतियोगित्वविशिष्ट-
 प्रकृतहेतुरूपनिरुक्तविशिष्टद्वयघटिततया निरुक्तविशिष्टद्वयघटितत्वनिवेशोपिन संभवतीति वाच्यं पक्षवृत्तिव्याघटितविशिष्टस्येवासाधारणरूपताया विरोधोपि फल-
 तः प्रतिरोधस्य तदन्यत्वेन वा विरोधिविशेषणीयमिति पक्षव्याख्यानावसरे संपादनीयत्वात् न न्वतिरिक्तवृत्तिरूपवच्छेदकत्वनिवेशेपि व्यभिचारघटितपदार्थांतर-
 ऽतिव्याप्तिः तद्विषयकत्वस्यापि प्रतिबंधकतानतिरिक्तवृत्तिव्याघटितत्वात् विशेषणीयं चेति तादृशलक्षणमिति शेषः तादृशविविक्तहेति अनुमितिप्रतिबंधकतायां यद्रूपव-
 च्छिन्नविषयकत्वमवच्छेदकं तद्रूपवच्छिन्नविषयकत्वमवच्छिन्नविषयकत्वमवच्छिन्नविषयकत्वमवच्छिन्नविषयकत्वमवच्छिन्नविषयकत्वमवच्छिन्नविषयकत्वमवच्छिन्नविषय-
 कप्रतीतिविषयतावच्छेदकावच्छिन्नानर्थकमतः शुद्धव्यभिचारादेर्मयत्वविशिष्टव्यभिचाराभिनन्तत्वेपिन सतिः तदघटितत्वं च तदविषयकप्रतीतिविषयकत्वं च एवं चा-
 नुमितिप्रतिबंधकताया तादृशरूपवच्छिन्नविषयकत्वमवच्छेदकं तादृशं यत्स्वावच्छिन्नविषयकप्रतीतिविषय- तावच्छेदकं तद्रूपवच्छिन्नविषयकप्रतीतिविषयता-
 वच्छेदकं यत्स्वतदवच्छिन्नत्वसमुदितार्थः यद्रूपवच्छिन्नत्वस्य गमनीयतदैव स्वार्थः भवति द्विव्यभिचारत्वाद्यवच्छिन्नविषयकप्रतीतिविषयतावच्छेदकीभूता ये वा-
 धात्वादेयस्तद्वच्छिन्नविषयकप्रतीतिविषयतावच्छेदकं व्यभिचारत्वादीति तदवच्छिन्ने लक्षणसमन्वयः प्रमेयत्वविशिष्टव्यभिचारात्वादेः स्वावच्छिन्नविषयकप्र-
 तीतिविषयतावच्छेदकव्यभिचारत्वाद्यवच्छिन्नविषयकप्रतीतिविषयकतावच्छेदकत्वाभावात् तदवच्छिन्नेऽतिव्याप्तिः प्रमेयत्वविशिष्टव्यभिचारादेरपि मेयत्वादिना-
 व्यभिचारत्वाद्यवच्छिन्नाविषयकप्रतीतिविषयतावच्छेदकः स्यादतस्तत्तादृशरूपाश्रयधर्मिणो तदवच्छिन्नविषयकप्रतीतिविषयत्वेना निवेश्य स्वमेव तादृशविषयता-
 वच्छेदकत्वेन विशेषोपि तमेयत्वविशिष्टव्यभिचारात्वाश्रयविषयकत्वस्य व्यभिचारत्वाद्यवच्छिन्नविषयकप्रतीतिविषयत्वमुपेक्ष्य स्वाव-
 च्छिन्नविषयकत्वनिवेशः स्वावच्छिन्नविषयकप्रतीतिविषयवृत्तिव्यभिचारादौ तदवच्छिन्नविषयकत्वस्य व्यभिचारत्वाद्यवच्छिन्नविषय-
 कप्रतीतिविषये व्यभिचारादौ वर्तमानत्वात् संभवइत्यतस्तत्तादृशविषयतावच्छेदकत्वेन धर्मो विशेषोपि तः प्रमेयं गगनवद्वाच्यत्वादित्यादौ व्यभिचारत्वाद्यवच्छिन्नविषय-
 यकप्रतीतिविषयतावच्छेदकं गगनाभाववन्मेयत्वादित्तादृशाश्रयाविषयकप्रतीत्यप्रसिद्धा व्यभिचारादौ तादृशप्रतीतिविषयकत्वस्य दुरुषपादतयाऽव्याप्तिरतस्तदव-
 च्छिन्नविषयकत्वनिवेशः अत्र विशिष्टांतराविषयकप्रतीतिविषयतावच्छेदकत्वस्य दोषतावच्छेदकधर्मे विशेषणत्वापेक्षया ज्ञानस्ये तत्र ज्ञानपदार्थे तादृशविशिष्टा-

तत्र विषयकत्वं निवेश एवोचितः एवं च निष्कृष्टवस्थमाणकल्पे यद्विषयकं निश्चयस्येत्यत्र निश्चय एव तन्निवेशं लाघवादि रूपवधेयम् अथ धूमव्यभिचारिवन्दिमान्धूमवान्वन्दे
रित्यादौ बाधादेर्व्यभिचारादिघटिततया तत्राव्याप्तिः न च यद्रूपावच्छिन्नविषयकत्वं स्वावच्छिन्नविषयत्वावच्छिन्नप्रतिबंधकता सामान्यावच्छेदकता दृशरूपान्तराघटि
तत्त्वस्य विवक्षितत्वात् न दोषः व्यभिचारस्योक्तबाधविषयकत्वात् न च निव्याप्तिज्ञानप्रतिबंधकतावच्छेदकविषयता कत्वेपिता दृशप्रतिबंधकता सामान्यान्तर्गतानुमिति
प्रतिबंधकतावच्छेदकविषयता कत्वेपिता दृशप्रतिबंधकता सामान्यावच्छिन्नविषयकत्वावच्छिन्नप्रतिबंधकता सामान्यावच्छे
दकविषयतानिरूपकतावच्छेदकस्य तदवच्छिन्नाविषयकप्रतीतिविषयतावच्छेदकत्वाप्रसिद्ध्याः संभवात् मेयत्वविशिष्टव्यभिचारत्वादेरेव तथाविधविषयतानिरूपकतावच्छे
दकत्वात्तस्य व्यभिचारत्वाद्यवच्छिन्नाविषयकप्रतीतिविषयतावच्छेदकत्वाभावात् न च स्वावच्छिन्नविषयत्वावच्छिन्नप्रतिबंधकता सामान्यावच्छेदकविषयतानिरूपकता
वच्छेदकः कश्चित् स्वावच्छिन्नाविषयकप्रतीतिविषयतावच्छेदको यस्य एवं भूतं यद्यत्संमेयत्वविशिष्टव्यभिचारत्वादि तदवच्छिन्नाविषयकप्रतीतिविषयतावच्छेदकत्वस्य वि
वक्षणीयतया न दोष इति बाध्यं तथा सति धूमव्यभिचारिवन्दिमान्धूमवान्वन्देरित्यादौ बाधत्वाद्यवच्छिन्नघटकतावच्छेदकस्य धूमव्यभिचारिवन्दिमत्वादेः स्वावच्छिन्नावि
षयकप्रतीतिविषयतावच्छेदकीभूतत्वावच्छिन्नप्रतिबंधकता सामान्यावच्छेदकविषयतानिरूपकतावच्छेदकव्यभिचारत्वकत्वाद्यामेदृशत्वात् न
च स्वावच्छिन्नविषयितावच्छिन्नप्रतिबंधकता सामान्यावच्छेदकीभूतयत्किं विद्विषयत्वं यादृशयादृशधर्मावच्छिन्नानिरूपितता दृशतादृशधर्मावच्छिन्नाविषयकप्रतीति
विषयतावच्छेदकं यत्संवेतद्रूपावच्छिन्नत्वमेव समुदितलक्षणार्थः मेयत्वविशिष्टव्यभिचारत्वावच्छिन्नविषयकत्वावच्छिन्नप्रतिबंधकता सामान्यावच्छेदकीभूतायाः शु
द्धव्यभिचारत्वाद्यवच्छिन्ननिरूपितविषयितायो मेयत्वविशिष्टव्यभिचारत्वाद्यवच्छिन्नानिरूपितत्वेन स्वावच्छिन्नाविषयकप्रतीतिविषयतावच्छेदकत्वस्य स्वस्मिन्मस
त्वेन मेयत्वविशिष्टव्यभिचारत्वादेः स्वपदेनोपादातुमशक्यत्वात् व्यभिचारत्वादिविशिष्टानिरूपितत्वा संभवात् व्यभिचारत्वादिविशिष्टविषयकत्वावच्छिन्नप्रतिबंधक
ता सामान्यावच्छेदिकायाः कस्या अपि विषयताया व्यभिचारत्वादिविशिष्टानिरूपितत्वा संभवात् तादृशविषयतायां यादृशधर्मविशिष्टानिरूपितत्वं घटत्वमेयत्व विशिष्टव्य
भिचारत्वादेरेव तादृशत्वात् तदवच्छिन्नाविषयकप्रतीतिविषयतावच्छेदकतया व्यभिचारत्वादेः स्वपदेनोपादातुं शक्यत्वाच्च न कश्चिदोषः अथवा यद्गुर्मावच्छिन्नविष
यत्वावच्छिन्नप्रतिबंधकता सामान्यावच्छेदकीभूतविषयिता त्वयद्गुर्मवच्छिन्ननिरूपितत्वव्याप्यतद्गुर्मवत्त्वमेव समुदितार्थ इति वाच्यं बाधविशिष्टव्यभिचारत्वाद्यवच्छि
न्नेऽतिप्रसंगात् तादृशधर्मवच्छिन्नविषयकत्वावच्छिन्नबाधज्ञानप्रतिबंधकतायां च केवलव्यभिचारविषयिता यास्तादृशव्यभिचारज्ञानप्रतिबंधकतायां च केवलबाधविषयिता

या अनवच्छेदकत्वेन बाधविशिष्टव्यभिचारत्वाद्यवच्छिन्नविषयताया एव तथा विधिसामान्यावच्छेदकत्वे तस्यास्तादृशविशिष्टनिरूपितत्वस्यावश्यकत्वात् प्रथमकल्पे
स्वपदेन चरमकल्पे च यत्पदेन तस्योपादानसंभवात् अथ दन्त्यभावादिधर्मिनावच्छेदकत्ववन्त्यादिप्रकारकबुद्धेरिव धूमव्यभिचारविशिष्टवन्त्यादिधर्मिनावच्छेदकधूमव्याप्य
तया वन्त्यादिप्रकारकग्रहस्यानाहार्यस्यासंभवेन तादृशपक्षतावच्छेदकावच्छिन्नपक्षकसमूहालंबनानुमितेरप्रसिद्धा तादृशप्रतिबंधकनाघैरितयथा श्रुतलक्षणस्य
तद्रूपावच्छिन्नपक्षकवन्त्यादिहेतुकदोषाव्याप्तिः स्वयमेव वक्ष्यते इति तद्धारणाया सो वृथैति चेत् भवतु तावदेव तथापि विशेषगुणवद्विन्नेघटोगुणसामान्य
वद्विन्नइत्यादौ दर्शितसमूहालंबनानुमितिप्रसिद्धाविशेषगुणवद्वघटादिस्वरूपाधघटितायाः संग्रह आवश्यकः यदि च ते त्रघटत्वावच्छे
देन गुणवत्वमेव बाध आश्रयासिद्धिस्तु घटत्वसामानाधिकरण्येन घटत्वावच्छेदेन वा विशेषगुणवत्त्वस्याच गुणत्व रूपसामान्यधर्मावच्छिन्ने घटत्वव्यापकता
घटितोक्तबाधस्य न प्रवेशः विशेषदेत्वेन घटत्वव्यापकतायास्तत्र प्रवेशेपि सामान्यरूपेण व्यापकतायास्तदन्तर्भावादिति न तादृशसिद्धासंग्रह इत्युच्यते तदा
विशेषगुणाभाववान् द्वितीयक्षणवच्छिन्नो घटोगुणसामान्याभाववानित्यादौ द्वितीयादिक्षणवच्छिन्ने घटे विशेषगुणवत्वस्याश्रयासिद्धौ तदवच्छिन्ने घटे गुणवत्त्व रूप बा
धप्रवेशावश्यकत्वाद्यथा श्रुतलक्षणे च तत्संग्रहस्यावश्यकतया उक्तविशेषणदानानुपपत्तिः वस्तुतस्तु अत्र बंदतीत्यादिनिष्कृष्टकल्पेपि प्रमेयत्वविशिष्टव्यभिचारादि
वारणाय विशिष्टान्तराघटितत्वस्य निवेशनीयतया तन्मते दर्शितबाधसंग्रहो दोष एव एतेन स्वावच्छिन्ननिरूपितविषयित्वावच्छिन्नयत्किंचित्प्रतिबंधकतावच्छेदकविष
यिताकविशिष्टनिरूपितविषयित्वाव्यापकस्वावच्छिन्ननिरूप्यताकथमेव त्वसमुदितलक्षणार्थः प्रमेयत्वविशिष्टव्यभिचारत्वादि कुं नैतादृशं स्वतदवच्छिन्नविषयक
त्वावच्छिन्नप्रतिबंधकतावच्छेदकविषयताकश्रुद्व्यभिचारादिविषयित्वाव्याप्यत्वात् उक्तस्थले विशेषगुणविशिष्टघटादिरूपाश्रया
सिद्धादिविषयकत्वावच्छिन्नविशिष्टपक्षहादिनिरूपितयत्किंचित्प्रतिबंधकतावच्छेदकविषयिताकविशिष्टनिरूपितविषयितात्वस्य तादृशाश्रयासिद्धादिनिरूपित
त्वव्याप्यत्वात् तत्र लक्षणसमन्वयः प्रतिबंधकतायावत्त्वा निवेशानोक्तरीत्या बाधविशिष्टव्यभिचारादावतिप्रसंगः स्वावच्छिन्नानिरूपितविशिष्टविषयितानवच्छिन्नप्रति
बंधकतावच्छेदकस्वावच्छिन्नविषयिताको यो धर्मस्तद्वत्वं समुदितलक्षणार्थः प्रमेयत्वविशिष्टव्यभिचारत्वादि कुं नैतादृशं स्वतदवच्छिन्नानिरूपितश्रुद्व्यभिचारत्वाद्य
वच्छिन्नविषयित्वावच्छिन्नानायासमेव प्रतिबंधकतायां तदवच्छिन्नविषयिता अवच्छेदकत्वात् उक्तस्थले चाश्रयासिद्धिविषयकत्वस्य तदनिरूपितबाधविषयितानवच्छि
न्नाया विशिष्टपक्षग्रहणप्रतिबंधकतादिदवच्छेदकत्वाल्लक्षणसमन्वय इति परास्ते यद्विषयकनिश्चयस्य निरोधिविषयिता प्रयुक्त इत्यादि निष्कृष्टकल्पेऽनुमितिप्रतिबंधकता

या अघटकत्वात् प्रतिबोधकत्वाद्यविशिष्टांतरविषयकत्वानवच्छिन्नत्वविशेषणान्तरात्प्रत्यक्षत्वात्तदर्थो विशेषणं देयं अत्र
केचित् स्वसज्जानीयनिश्चिन्नान्तराघटितत्वमेव यत्तदर्थे विशिष्टांतरविषयकत्वानवच्छिन्नत्वविशेषणदेयं साज्जालं च हेत्वाभासविभाजकरूपगतस्वरूपबाधत्वव्यभिचारत्वादेन
बाधादेस्साज्जाल्यमिति व्यभिचारार्थनित्यबाधादौ नाव्याप्तिः न चैवं यद्विषयकनिष्पन्नस्य निरर्थविषयिताप्रयुक्तत्वदलस्य
वैयर्थ्यं न तादृशादृशधर्मगतसज्जानीयत्वाप्रसिद्धौ वानातिप्रसंगादिति वाच्यमसज्जानीयविषयत्वस्य निवक्षणेन अनुयो
ज्यनिस्त्वानन्तभावैर्गप्यन्तरेऽतिप्रसंगवारकतया तदूलसार्थक्यात् न च व्यभिचारविशिष्टमेव तादृहेत्वाभासत्वविरहादेत्वाभासविभाजकरूपेण सज्जानीयाप्रसि
द्ध्या तस्य स्वपदेनोपादातुमशक्यत्वात् मेयत्वविशिष्टव्यभिचारत्वादिकमेव स्वपदेनोपादेयम् तस्य शुद्धव्यभिचारान्नतया व्यभिचारत्वादिस्वरूपहेत्वाभासविभाजक
रूपेण तत्सज्जानीयप्रसिद्धेरिति तदविषयकप्रतीतिविषयत्वस्य व्यभिचारविशिष्टमेव तादृशविशेषणान्तराघटितत्वेनाघटितस्य साध्यसा
धनग्रहाविशेषो धिज्ञाननिष्ठविषयितासंबधेन व्याप्तिग्रहप्रतिबंधकतानतिरिक्तवृत्तित्वादिरूपस्य व्यभिचारविशेषणान्तराघटितत्वेनाघटितस्य साध्यसा
यत्वादि साधारणत्वादि स्यादुस्तन्न व्यभिचारार्घटितबाधादावपि विशिष्टान्तराघटितत्वाघटितत्वव्यभिचारत्वादिस्वरूपहेत्वाभासविभाजकरूपेण सज्जानीय
नयातत्संग्रहानुपपत्तेः न च स्ववृत्तियावहेत्वाभासविभाजकरूपेण साज्जाल्यविषयतायादियत्तथाच बाधादिघटकव्यभिचारोपादादौ शब्दादिस्वजा
तीत्वमतस्तत्संग्रहसंभव इति वाच्यं एवं संनिबाधविशिष्टव्यभिचारोपादादौ स्ववृत्तिबाधत्वव्यभिचारत्वादि यावदुर्मणसज्जानीयविशिष्टान्तरस्य व्यभिचारविशिष्टबाधोदप्र
सिद्धावपि तद्वृत्तिनित्यासंभवेनातिव्याप्तेस्तस्माद्व्यभिचारोपादादौ तद्व्यभिचारोपादादौ तादृशव्यभिचारत्वा
द्यवच्छिन्नानातिप्रसंगः न दोषत्वप्रसंगः अत्र मेयत्वविशिष्टव्यभिचारोपादादौ तद्व्यभिचारोपादादौ तादृशव्यभिचारत्वादि
ना दोषत्वस्यासततया उक्तविशेषणानेपि तादृशव्यवहारापत्तिदुर्गवैति न त्रेष्टान्नौ च व्यर्थविशेषणमिति वाच्यं दोषपदस्य निरुक्तविशेषणवच्छिन्नानुमिति प्रति
बंधकतावच्छेदकत्वावच्छिन्ननिरूपिताकत्वेनान्वयितावच्छेदकधर्मबोधकतायाव्युत्पन्नतया प्रकृते च प्रमेयत्वादिविशिष्टव्यभिचारत्वादि रूपस्यान्वयितावच्छे
दकस्योक्तविशेषणविरूपांतरप्रसंगादिति ह दयन न्वश्रया सिद्धादिस्थले पक्षतावच्छेदकाभाववत् पक्षत्वादिकमेव दोषः तस्यैव हेतुनिष्ठतया हेतौ दुष्टत्वव्यवहारनि
र्वोहकत्वात् तादृशधर्मस्य च तादृशाभाववत् पक्षादिरूपतादृशविशेषणान्तराघटिततया व्याप्तिरित्यताह । एवं चेति तादृशविशेषणानेनेत्यर्थः पक्षतावच्छेदकादिति ।

आदिपदात्साध्यतावच्छेदकादिपरिग्रहः पर्वतादिधर्मिककांचनमयत्वादिविशिष्टबुद्धौ पर्वतः कांचनमयत्वाभाववानित्यादिधर्मिशेष्यकनिश्चयस्येवपर्वतेकांचनमयत्व-
 न्नास्तीत्यादिधर्मिशेष्यकनिश्चयस्यापि विशेषधित्वमात्राभाविक्तमस्तद्विषयस्यापि दोषत्वमाह पक्षनिष्ठइति आधेयतासंबधेनपक्षविशिष्टइत्यर्थः वाकारः समुच्चये
 साधनवद्वहनि साध्याभावइति साधनधर्मिकसाध्याभाववद्वहनि प्रकारकज्ञानसाधनधर्मिकव्यापिज्ञानेप्रतिबंधकसाधनवति साध्याभावइतिज्ञानेपि साधनेसाध्याभा-
 ववद्वहनि त्वेन ल्यवित्तिबंधतयानियतोभासतइत्यभिप्रायेण साधनवति साध्याभावइति तादृशज्ञानस्यासमानविशेष्यकस्य मणिमंत्रादिन्यायेन स्वातंत्र्येण प्रतिबंधकत्वं
 मिति प्राचीनमतमभिप्रायेणेदं दोषइति ननु पक्षतावच्छेदकाभाववत्पक्षकत्वादिरिति शेषः तथाचालक्ष्यत्वान्न तत्राव्याप्तिरिति भावः ननु पक्षतावच्छेदकाभाववत्पक्षमाह
 नाहेत्ववृत्तित्वात्कथं हेतौ दुष्टताव्यवहारइत्यत आह येन केनापीति एकज्ञानविषयत्वादित्वादिस्मृतात् तदवच्छिन्नोदुष्टोदुष्टपदप्रतिपाद्यः तथाच हेतौ तादृशदोषा
 नधिकरणत्वेन क्षतिः दुष्टइत्येतौ सामान्यताः सबधिन एव निष्ठा रथत्वात् एवं च एकज्ञानविषयत्वादित्वादिस्मृतात् तदवच्छिन्नोदुष्टोदुष्टपदप्रतिपाद्यः तथाच हेतौ तादृशदोषा
 साधनेन तस्य दुष्टत्वव्यवहारपत्तिरिति विषयताया तद्रूपावच्छिन्नपक्षसाध्यहेतुवाचकपरमसमभिव्यक्तस्य लेदुष्टपदस्य तद्रूपावच्छिन्नपक्षसाध्यहेतुत्वानुमितिप्रतिबंधक-
 तावच्छेदकत्वावच्छिन्ननिरूपितविषयताकधर्मोवच्छिन्नसंबंधिबोधकत्वव्युत्पत्त्यापूर्ववद्वहारेणैव विषयतावच्छिन्नसंबंधिबोधकत्वव्युत्पत्त्यापूर्ववद्वहारेणैव विषयतावच्छिन्न-
 दोषमात्रस्य दुष्टताव्यवहारविषयतावच्छेदकत्वेदुष्टादिति प्रकृतहेतुतावच्छेदकविशिष्टसंबंधो निष्ठा रथत्वावच्छेदकोवाच्यः एतल्लभायेव प्रकृतहेतु रित्युक्तं इदं
 न्हिसाधनधूमोदुष्टइत्यत्र द्रुतत्वावच्छिन्नपक्षकव न्हित्वावच्छिन्नसाध्यकधूमत्वादच्छिन्नहेतुकानुमितिप्रतिबंधकतावच्छेदकत्वावच्छिन्नविषयिताकधर्मोवच्छि-
 न्नसंबंधो धूमइत्यस्य पक्षोऽयः तत्र प्रतिबंधकतावच्छेदकत्वावच्छिन्नविषयकधर्मविशिष्टएव दुष्टात्वर्थः साधनपदं रक्षणया धूमत्वावच्छिन्नहेतुकानुमितिपरतत्र द्रुतइति सप्रम्यता
 यद्द्रुतत्वावच्छिन्नपक्षकत्ववद्हेतिषष्ठ्यं तार्थस्य वन्हित्वावच्छिन्नसाध्यकत्वस्य चान्वयः तादृशानुमित्यन्वितसप्रम्यतार्थनिरूपितत्वस्य दुष्टात्वर्थेकदेशे प्रतिबंधकत्वं
 न्वयः एवं च पर्वतेव न्हिसाधने धूमोदुष्टइत्यत्र पर्वतत्वावच्छिन्नपक्षकवन्हित्वावच्छिन्नसाध्यकधूमत्वावच्छिन्नहेतुकानुमितिप्रतिबंधकतावच्छेदकत्वावच्छिन्ननि-
 रूपात्तविषयताकधर्मविशिष्टसंबंधो धूमइत्येव प्रतीयते तादृशधर्मश्चाप्रसिद्ध एवेति न तथाव्यवहारः पक्षविशेष्यादिकमनन्तर्भाव्यधूमोदुष्टइत्यादिव्यवहारस्तद्व्यवहार-
 तिदिकसाधनविषयसाध्याभाववद्वहनि त्वादेरेव व्यभिचारतया प्रसिद्धिर्न तु तद्विशिष्टसाधनादेरनंतस्य दोषत्वमितिरुश्रित्वा द्रव्यावष्टे पितृक्षणमन्यथैवा न्यथातिप्रसंगात्
 तादृशव्याख्यामुपन्यस्यति पादशोति यद्रूपावच्छिन्नार्थकज्ञानज्ञानं वावच्छिन्नैत्यर्थकं तस्य धर्मिणः तदुर्माद्यच्छिन्नस्य तेन संबधेनेति शेषः तादृशधर्मवत्वं साध-

नादिविशेषणकसाध्याभाववह्नित्वादिविशेष्यकज्ञानस्य व्याप्यादिज्ञान
प्रतिबंधकत्वमपि साध्याभाववह्नित्वादेराधेयतासंबंधेन साधनी प्रत्वा विकं न दोषः साधनादेः साध्याभाववह्नित्वाद्विधर्मिता विरहात् अत्राप्यवच्छेदकत्वं पूर्ववत् न स्वरू
पसंबंधविशेषः पक्षतावच्छेदकावच्छिन्ननिष्ठैकवन्माभावत्वावच्छिन्नादावतिप्रसंगान् तदवच्छिन्नधर्मिकतदवच्छिन्नवत्ताज्ञानत्वस्यापि प्रतिबंधकता वच्छेदकते
विष्टत्वात् अवच्छेदकतापर्याप्तित्विसंप्रमाणे च दृढत्वावच्छिन्ननिष्ठवन्माभावत्वावच्छिन्नवत्वेऽव्याप्तिर्यतो वह्नित्वादिना घटाद्यवगाहि नोपि द्रो नव वह्नित्वादि नित्यादि
अहद्रो व ह्नित्वादिना यद्युर्जसिति प्रतिबंधकताया दृढत्वावच्छिन्नविशेष्यक वास्तववन्माभावत्वावच्छिन्नप्रकारक निश्चयत्वेन न प्रतिकर्तव्यता अपि तु दृढविशेष्यकवह्नित्वा
वच्छिन्नप्रकारतानिरूपिता भावत्वावच्छिन्नप्रकारतानिश्चयत्वेन व अतस्तादृशमेकरूपप्रति अवच्छेद पर्याप्त्यधिकरणं तु दृढत्वावच्छिन्नधर्मिकवन्माभावत्वावच्छिन्नप्रका
रक निश्चयत्वमित्यदूपादेन वन्माभावत्वाद्युपादानेन संभवतीति पर्वतो वन्माभाववानित्यादौ पर्वतत्वावच्छिन्ननिष्ठवह्नित्वावच्छिन्नवत्तरूपबाधादेरसंग्रहभयेन यद्रूपा
वच्छिन्ने धर्मिणि यद्रूपावच्छिन्नप्रकारतानिरूपितयद्रूपावच्छिन्नप्रकारता क निश्चयत्वेन प्रतिबंधकता तद्रूपविशिष्टतद्रूपावच्छिन्नविशेषित तद्रूपावच्छिन्नवत्त्व दोष इति वि
वसाया असंभवात् अत्र साधननिष्ठसाध्याभाववह्नित्वादेरिव साध्याभाववह्नित्वासाधनादेरपि दोषत्वे सति विरहात् एतावानायासोऽनर्थक इत्यस्वरसः कश्चिदित्यनेन सूचि
तः यथा व्याख्याने यथा श्रुतार्थे निर्वह्निः पर्वतो वह्नित्मानित्यादौ प्रकृतपक्षतावच्छेदक विशिष्ट विशेष्यक प्रकृतसाध्यतावच्छेदकावच्छिन्नप्रकारकानुमितेरप्रसिद्ध्याऽव्या
प्तिदर्शयिष्यते तत्र विशेष्यपक्षतावच्छेदकाद्यवैशेष्येनाप्रसिद्धिरतस्त्वन्निवेशतत्प्रयोजनमाह्ला येति पर्वतादेः काचन मयत्व विरह इत्यादौ सर्वत्र न दोष इति संबध्यते तथा च पक्ष
तावच्छेदका प्रवेशपूर्वोक्तमुक्त्वासंभवारणा ययत्किंचिद्गुमावच्छिन्नपक्षसाध्यकानुमिति सामान्यप्रतिबंधकत्वमेव निवेदयामि पर्वतो वह्नित्मानित्यादौ पर्वतनिष्ठकान्तन
मयत्वाभावादावतिप्रसंगस्तस्यापिकांचन मयत्वादिसहितपर्वतत्वादिरूपयत्किंचिद्गुमावच्छिन्नपक्षसाध्यहेतुकानुमितिसामान्यप्रतिबंधकज्ञानविषयत्वादिति भावः आ
दिपदवस्त्वंतरसंश्लोकप्रकृतानुमित्यविषयपदार्थाभावैः ति व्याप्तिं सूचयित्वा तद्विषयसाध्याद्यभावे तां सूचयति दृढस्येति दृढनिष्ठवह्नित्वावच्छिन्नवत्त्व चेत्थर्थः दृढनिष्ठ
साध्याभावैः ति व्याप्तिं सूचने च प्रकृतपक्षतावच्छेदकावच्छिन्नप्रकृतपक्षकत्व रूपसमुदायदस्त्वैवा निवेशे बोध्यम् महानसीयेति महानसीयवन्माभावो महानसीयधूमभा
वश्चेत्यर्थः अत्रातिव्याप्तिं सूचने प्रकृतसाध्यतावच्छेदकप्रकृतहेतुतावच्छेदकयो रप्रवेशे बोध्यं इदमुपलक्षणं साध्यहेतो रनिवेशे पि जलत्वाभावादावतिव्याप्तिर्वो ध्या प्र
कृतहेतुतावच्छेदकावच्छिन्नहेतुकत्वानि विशेषपक्षधर्मे ताज्ञानप्रतिबंधकता मादायाति व्याप्तिं सूचयित्वा याति व्याप्तिं सूचयति मेयत्वस्येति ॥

वह्निव्यभिचारद्वयनेनान्वयः अत्रातिव्याप्तिस्तादृशसमुदायदलस्यैवानिवेशो बोध्या प्रकृतहेतुकत्वं निवेशेप्येतद्दोषस्य शक्यवारणतया हेतुतावच्छेदकनिवेशाग्र आह
 केवलधूमस्येति वह्निधूमन्यान्तरधूमव्यक्तिव्यावर्तकविशेषणानवच्छिन्नस्येत्यर्थः साध्यतावच्छेदकानिवेशो पूर्वसाध्यवत्ताज्ञानविरोधिन्यतिव्याप्तिर्दिष्टा तादृशनीव्यक्तिज्ञान
 विरोधिन्यतिव्याप्तिर्दृश्यति विशिष्टधूमस्य वा पर्वतीयवह्निव्यभिचारइति दोषलक्षणद्वदुष्टलक्षणेपि पक्षतावच्छेदकादि निवेश्य आवश्यकता दर्शयति न वा तत्संबंधेने
 ति तत्र पर्वतत्वावच्छिन्नवह्नितावच्छिन्नवह्निमाधने तस्य विशिष्टधूमत्वावच्छिन्नस्य पक्षादौ पक्षतावच्छेदकादेर्यादृश संबंधेन विशेषणत्वं यत्राभिमतं तत्र तत्संबंधेन तदव
 च्छिन्नत्वं निवेश्य भित्तिसूत्रचयितुं तत्पक्षकेरुक्तं पक्षतावच्छेदकादि निवेशोपक्षनिवेशस्याप्रयोजकत्वादिति वाच्यमिति । तद्रूपावच्छिन्नपक्ष साध्यहेतुकदोषलक्षणे निवे
 शनीयं तथा चेति निर्वह्निः पर्वतो वह्निमानित्यत्र च पक्षतावच्छेदकनिर्वह्नित्व विशिष्टपर्वते वह्निवैशिष्ट्यावगाहित्वमनुमितेर्न संभवति स्वविरोधि धर्मधर्मितावच्छेदक स्वप्र
 कारकानाहारे ज्ञानस्यानभ्युपगमात् पर्वतः पर्वतावृत्तिवह्निमानित्यत्र पर्वतावृत्तिरूपसाध्यतावच्छेदकानुमितेर्न संभवति स्वस्मिन्स्वरूपनित्वाव
 च्छिन्नप्रकारकानाहारे ज्ञानस्याननुभाविकत्वादेव पर्वतो वह्निमान्वह्निव्यभिचारिण इत्यत्र वह्निव्यभिचारित्वरूपहेतुतावच्छेदकावच्छिन्ने वह्निव्याप्यत्ववैशिष्ट्या
 वगाहित्वमनुमितौ न संभवति पूर्वोक्तयुक्तेः पर्वतो वह्निमान्यपर्वतावृत्तेरित्यत्र पर्वते पूर्वतावृत्तिरूपहेतुतावच्छेदकावच्छिन्नवैशिष्ट्यावगाहित्वं नानुमितेः संभवति
 उक्तयुक्तेरित्यथा विवक्षितानुमित्यग्रसिद्धिप्रयोजकभेदेनानास्थलेऽप्याप्तिकथननकोपि हेत्वाभासः स्यादिति तथा चापार्थक्यरूपनिग्रहस्थानसत्त्वेन तथा प्रयोज
 निग्रहोपपत्तावपि निर्वह्निपर्वते वह्नेः साधने धूमो दुष्ट इत्यादि व्यवहारोदुरूपपादइति भावः तादृशानुमितेः तथा विवक्षितानुमितेः प्रसिद्धत्वादिति आहार्यं परोक्षता
 नानुगमादिति भावः । यहिषयकनिश्चयस्येति यद्रूपावच्छिन्नविषयकनिश्चयेत्यर्थः तदुत्तरपदस्योत्तरकालीनार्थकतया तदुत्तरमिति धातूपस्थाप्यानुमितिरूपक्रियावि
 शेषणमतो द्वितीया अग्रिमकल्पे च तादृशज्ञानरूपक्रियाविशेषणमतो ज्ञानपदमपि सार्थकतया तदुत्तरादृशनिश्चयपरामर्शकं उन्तरपदं चाव्यवहितोत्तरकालार्थकं कालाव
 नोरत्यंतसंयोगद्वयनेन द्वितीयाधिकरणे उत्तरपदस्योत्तरकालपरत्वादिति तु न युक्तव्यापकत्वात्मकस्यास्य तसंयोगस्य प्रकृतेः विवक्षितत्वात् अनुमितौ अनुमितिसामा
 न्ये हेतुव्यतिरेकइति संबंधः तत्त्वं तद्रूपावच्छिन्नत्वं अत्र च तज्ज्ञानानन्तरज्ञाननिष्ठतादृशो भयाभावे तज्ज्ञानीयाया एव विरोधि विषयितायाः प्रयोजकत्वाद्दिरोधि विषयिताया ता
 दृशनिश्चयीयत्वकथनं स्वरूपकीर्तनमात्रं न तु लक्षणघटकं तथा च यद्रूपावच्छिन्नविषयकनिश्चयव्यवहितोत्तरादृशानुमितिसामान्यस्य विरोधि विषयिता प्रयुक्तो भयाभावव
 त्वं तादृशरूपावच्छिन्नत्वं दोषत्वमिति समुदितार्थः वन्ध्यभावविशिष्टद्रुद्रत्वावच्छिन्नविषयकनिश्चयानंतरद्द्रोवह्निमान्वह्निव्याप्यधूमवाश्वेयाकारकानुमितेः कदाप्य

नुत्तयाघटाद्यनुमितयएवतादृशनिश्चयाव्यवहितोत्तरानुमितिसामान्यान्तर्गतास्तासुचद्रदत्तादिविशिष्टेयहृन्निहत्वादिविशिष्टवैशिष्ट्यावगाहित्वं वन्दिताद्यवच्छिन्ननिर्मुक्त
 पितव्यासिविशिष्टधूमत्वावच्छिन्नवैशिष्ट्यावगाहित्वंचतदुभयाभाववत्वमक्षतेमेवतत्रतादृशनिश्चयौयविरौधिविषयिताप्रयुक्तत्वमपिस्वनिष्ठप्रतिबंधकतावच्छेदकध
 र्मेस्यस्वानन्तरोत्पन्नेनिष्ठप्रतिबध्यतावच्छेदकधर्मोभावप्रयोजकत्वात् तदत्वविशिष्टविशेष्यकत्वावच्छिन्नवन्दिताद्यप्रकारिताघटितधर्मोवच्छिन्नप्रतिबध्यत्व
 निरूपितप्रतिबंधकतावच्छेदकीभूतायाद्रदत्तावच्छिन्नविशेष्यकत्वावच्छिन्नाभावीयप्रकारितायास्तादृशवन्दितावच्छिन्नप्रकारकत्वघटितोभ
 याभावेतथात्वात् नचतादृशविशिष्टप्रकारकत्वमात्रंनविपरीतनिश्चयप्रतिबध्यतावच्छेदकमपितुतद्विशेषितानाद्द्वार्यज्ञानत्वंतत्कथंनत्वंतत्कत्वाभावस्यतथावि
 धविरोधिविषयिताप्रयुक्तत्वमितिवाच्यंविशिष्टाभावप्रयोजकस्यविशेष्यवन्निष्ठविशेषणाभावप्रयोजकत्वात् अनाद्द्वार्यज्ञानत्वाश्रयानुमित्यादिनिष्ठतादृशविशिष्टप्रका
 रकत्वाभावस्यविरोधिविषयिताप्रयुक्तत्वात्तैरितिद्रुदोवन्दिमान्धूमादित्यादौबन्ध्यभावादिविशिष्टद्रुदत्वावच्छिन्नेलक्षणसमन्वयःनिर्वन्दिःपर्वतोवन्दिमानित्यादौता
 दृशानुमितेरप्रसिद्धावपिवन्दिमत्पर्वतादिरूपाश्रयासिद्धादिविषयकेनिश्चयानन्तरप्रसिद्धघटाद्यनुमितिसु अन्यत्रपक्षतावच्छेदकविशिष्टविषयकत्वावच्छिन्नसाध्यता
 वच्छेदकविशिष्टप्रकारकत्वघटितोभयाभाववत्वमक्षतमेवेतिरक्षणसमन्वयःनचाद्द्वार्यज्ञानमात्रप्रसिद्धपर्वतत्वावच्छिन्नविशेष्यकवन्दिप्रकारकज्ञानत्वस्य
 विरोधिविषयकज्ञानप्रतिबध्यतानवच्छेदकतयातादृशधर्मोवच्छिन्नेवन्त्यादिप्रकारकत्वस्याभावविरोधिविषयताप्रयुक्तत्वमप्रामाणिकमितिवाच्यंतादृशज्ञानत्वस्य
 प्रतिबध्यतानवच्छेदकत्वेपितद्व्यापकस्यपर्वतत्वावच्छिन्नेवन्दितावच्छिन्नाभावप्रकारकत्वस्यैववन्दितावच्छिन्नप्रतिबध्यतानवच्छेदकतयाव्याप
 काभावप्रयोजकस्यमुतर्गव्याप्याभावप्रयोजकतयातादृशविशिष्टविशेष्यकत्वावच्छिन्नवन्त्यादिप्रकारकत्वाभावस्यतादृशदोषविषयताप्रयुक्तत्वस्यावश्यकत्वात् न
 चविरोधिज्ञानासत्वेपिनिर्वन्दिःपर्वतोवन्दिमानित्यादिज्ञानस्याद्द्वार्यस्यानुत्पत्त्यादृच्छाघटिततादृशद्द्वार्यज्ञानसामग्र्यभावस्यैवनिर्वन्दितावच्छिन्नवैशिष्ट्यावगा
 हित्वाभावप्रयोजकत्वंनतुविरोधिविषयित्वस्यक्वचिदप्यकुप्तत्वादितिवाच्यमभावाधिकरणतायामेवविषयिताप्रयुक्तत्वस्यनिवेश्यतयाअधिकरणतानांचाभावाभेदेव्यधि
 करणभेदेनभिन्नतयाविरोधिज्ञानानन्तरोत्पन्नज्ञानेतादृशवैशिष्ट्यावगाहित्वाभावाधिकरणतायांविनिगमनाद्विरहेणपूर्वज्ञानीयविरोधिविषयितायाअपिप्रयोजक
 त्वात्तयद्विषयिताप्रयुक्ततादृशभावस्तत्त्वमित्येतावन्मात्रेकतेद्रुदोवन्ध्यभाववानित्यादिज्ञानीयवन्ध्यभावविशिष्टद्रुदविषयितायाएवतदन्तःपातिवन्ध्यभावत्वविशि
 ष्टविषयितायाअपिप्रतिबंधकतावच्छेदककोटौप्रविष्टतयाप्रतिबध्यतावच्छेदकस्यद्रदत्तादिविशिष्टेवन्त्यादिवैशिष्ट्यावगाहित्वस्यविरहप्रयोजकतयाबाधाद्येकदेशेव

न्यभावत्वादिरूपविशिष्टेऽतिव्याप्तिरित्यदिषयकनिश्चयाव्यवहितोत्तरानुमितिसामान्यस्यविरोधिविषयिताप्रयुक्तोभयाभावत्वंनिवेशितंनचयादृशविषयितासामान्यप्रयु-
क्तादृशोभयाभावस्त्वमित्येवसम्यक्कूट्टत्वादिविषयितासामान्यन्तर्गतायांद्वादृत्यादिज्ञानीयविषयितायामुभयाभावप्रयोजकत्वासत्वादतिव्याप्तेरनवकाशादितिवाच्यं
पाषाणमयोनवन्दिमानित्वादज्ञानविशिष्टस्यपर्वतःपाषाणमयदृत्यादिज्ञानस्यपर्वतोवन्दिमानित्वाप्रतिबंधकतायाज्ञानभेदेनविषयिताभेदस्याभावात्पाषाणम-
यत्वविशिष्टपर्वतादिविषयितासामान्यस्यैवोभयाभावप्रयोजकत्वात्पाषाणमयत्वविशिष्टपर्वतादावतिव्याप्तेर्दुर्वोरात्वात्कूट्टोवन्त्यभाववानित्यादिद्वादृशविषयकनिश्चयो-
त्तरोत्पन्नघटाद्यनुमितौविरोधिविषयिताप्रयुक्तोभयाभावसत्वात्केवलद्वादृशवतिव्याप्तिरतःसामान्यपदंपूरितंतथासतिद्वादृशानिश्चयानन्तरोत्पन्नानुमिति सामान्य-
न्तरगतायांद्वादृत्यादिनिश्चयानन्तरजातद्वादवन्दिमान्वन्दिव्याप्यधूमवोश्चेत्याद्यनुमितौविरोधिविषयिताप्रयुक्तादृशोभयाभावसत्वात्वातिव्याप्तिःकेवलद्वादृशदि-
नावन्त्यभावविशिष्टद्वादिविषयकनिश्चयानन्तरमुक्तसमूहालेबनानुमित्यत्पत्त्यातादृशविशिष्टस्यापिदोषत्वानुपपत्तिरतोयत्पदंयदुर्मावच्छिन्नपरतयोपवर्णितेवन्त्यभा-
वविशिष्टद्वादिविषयकस्यद्वादोवन्दिमान्वेतिज्ञानस्यानन्तरतादृशसमूहालेबनानुमित्यत्पत्त्यातदोषतादवस्थ्यमतोनिश्चयेतिअनाहार्याप्रामाण्यज्ञानास्केदितसंशया-
न्यज्ञानपरतैनाहार्याप्रामाण्यज्ञानास्केदितस्यापिदोषविषयकनिश्चयस्यानन्तरतादृशानुमित्युत्पत्तावपिनसतिःदोषविषयकनिश्चयनाशोसतितदनुमितैरुत्पत्त्यातदोषाप-
त्तिरतोऽव्यवधाननिवेशःएवंदोषविषयकलौकिकनिश्चयाव्यवहितपूर्वमनुमित्युत्पत्त्यापितदोषोऽतउत्तेरति तत्सामानाधिकरण्यमप्यनुमितौनिवेश्यमतएकस्यबाधनिश्च-
यानन्तरमन्यस्यानुमित्युत्पत्तावपिनसतिःबाधादिनिश्चयानन्तरपक्षतावच्छेदकावच्छिन्नेसोध्यतावच्छेदकावच्छिन्नसाध्यादिप्रकारकस्याहार्यलौकिकस्यचप्रत्यक्षस्या-
त्पत्त्यातादृशज्ञानसामान्यमुपेक्षानुमितिसामान्यनिवेशःयत्साध्यकयत्यसकयद्देतुकयादृशदोषविषयकनिश्चयानन्तरकस्याप्यनुमितिर्नजाततत्रतादृशानुमिते रप्र-
सिद्ध्याऽव्याप्तिरतोऽनुमितिस्थलेऽनाहार्यदोषविशेषाजन्यज्ञाननिवेश्यकल्यांतरमादनाहार्येति तथाचतादृशानुमित्यप्रसिद्धिर्यत्रतत्रतथाविधमानसोपनीतभानादिक-
मादौयेवलक्षणंसगमनीयमितिभावःबाधादिनिश्चयानन्तरमाहार्यसाध्यादिप्रकारकप्रत्यक्षोत्पत्त्याऽसंभवोऽव्याप्तिर्वेत्यतोऽनाहार्येतिशंखोनपीतइत्यादिनिश्चयानन्तरंशंखा-
दौपीतत्वाद्विप्रकारकस्यदोषविशेषजन्यचासुषादेरुत्पत्त्याशंखपीतशंखत्वादित्यादिस्थलीयबाधादावव्याप्तिरतोमानसेतिपददोषविशेषाजन्यज्ञानपरतेननादंशोरदृक्
दिनिश्चयानन्तरमिथ्याज्ञानजन्यवसनारूपदोषविशेषजन्यस्यात्मविशेष्यकगौरत्वाद्विप्रकारकमानसस्योत्पत्तावपिअदंशोरआत्मत्वादित्यादिस्यलीयबाधादौनाव्याप्तिःए-
तेनयादृशपक्षसाध्यहेतुकस्थलेयदोषविषयकनिश्चयानन्तरंविरोधिसामग्र्यादिवशेनमानसज्ञानंकदापिनजातंतत्राव्याप्तिरित्यपिनिरस्तत्राव्याप्यनुमितिशब्दबोधादिक

मादायलक्षणसमन्वयसंभवात् पक्षतावच्छेदकेत्यादिदलद्वयनिवेशव्यावृत्तिः पूर्वरीत्या बोध्याविरोधिविषयिताप्रयुक्तत्वनिवेशप्रयोजनंच स्वयमेव वक्ष्यति यत्र विषयविशेषस
 मूहात्वं न ज्ञानेन जातं तत्र पक्षतावच्छेदकविशिष्टसाध्यवैशिष्ट्यावगाहित्वविशिष्टसाध्यव्याप्तिविशिष्टवैशिष्ट्यावगाहित्वाभावप्रसिद्ध्याः व्याप्तिरतो विशिष्टा
 भावमुपेक्ष्योभयाभावनिवेशः तादृशोभयाभावप्रयोजकविरोधिविषयितावत्वे यद्रूपविशिष्टविषयकत्वव्यापकतद्रूपवच्छिन्नत्वं दोषत्वमित्यस्यैव सम्यक्त्वैरपि यथा समन्वये शनैव
 यर्थं ननु कंचन मयः पर्वतो वन्दिमान्धूमादित्यादौ पक्षतावच्छेदकविशिष्टपक्षाप्रसिद्ध्याविशिष्टपक्षे विशिष्टसाध्यादिवैशिष्ट्यावगाहित्वाप्रसिद्धिरित्यत आह पक्षतावच्छेदके
 र्यादि आदिपदात्साध्यतावच्छेदकैवैशिष्ट्यादिपरिग्रहः वैज्ञानिकमिति तत्र कारणेन ज्ञायमानत्वत्वरूपमित्यर्थः तथा च पर्वतोदरेः कंचन मयत्वादि वैशिष्ट्यस्य वा स्तविकस्य विरोधे
 तेन रूपेण ज्ञायमानत्वमादायलक्षणसमन्वयः न च द्रव्येन वन्दिमानित्यादि निश्चयानंतरं जायमाने द्रव्ये जलमयं वन्दिमं द्रव्यं जलमयं वन्दिमं द्रव्यं जलमयं वन्दिमं द्रव्यं
 स्वादिना जायमाने वन्दिमादिवैशिष्ट्यावगाहित्वसत्त्वात् संभवदतिवाच्यं पक्षतावच्छेदकावच्छिन्नाया पक्षनिष्ठविशेष्यता न्निरूपिताया साध्यतावच्छेदकावच्छिन्ना प्रकारता
 या च साध्यतावच्छेदकावच्छिन्नसाध्यप्रकारतानिरूपितव्याप्यत्वप्रकारतानिरूपितव्याप्यत्वप्रकारता न्निरूपिताया साध्यतावच्छेदकावच्छिन्ना प्रकारता
 विशिष्टविषयाप्रसिद्धावपि पर्वताद्यंशे कंचन मयत्वावगाहिभ्रमविषयिताया व्यधिकरणकाचन मयत्वाद्यवच्छिन्नायाः प्रसिद्ध्या लक्षणसमन्वयात् व्याप्तिप्रकारता स्थाने च नि
 रूप्यनिरूपकभावापन्नव्याप्तिघटकतत्तत्पदार्थप्रकारतानि चेशनीया तेन धूमवान्वन्दिमत्वात् साध्यापकधूमसामानाधिकरण्यादिरूपव्याप्तेरप्रसिद्धावपिन क्षतिः न च व्याप्ति
 पदेनान्वयव्याप्तिश्चेदुच्यते तदा व्यतिरेकव्याप्तिज्ञानविरोधिनिसाध्यनिष्ठाभावाप्रतियोगित्वादिरूपानुपसंहारित्वेऽव्याप्तिस्तादृशज्ञानस्यान्वयव्याप्तिज्ञानविरोधित्वात् व्यतिरेकव्या
 प्तिविवक्षणे चेदनुनिष्ठसाध्याभाववद्वृत्तिरिति त्वस्य साध्यतावच्छेदकनिष्ठहेतुसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वादावव्याप्तिस्त्वज्ञानस्य ग्राह्याभावाद्यनवगाहितया व्यतिरे
 कव्याप्तिज्ञानविरोधित्वे मानाभावादत आह व्याप्तिश्चेति अन्वयतः अन्वयनिरूपिता प्रकृतसाध्यनिरूपितेति यावत् साचात्यंतान्योन्याभावभेदेन भिन्ना अव्यभिचयि
 तसामानाधिकरण्यव्यापकसामानाधिकरण्यरूपानानाविधैव ग्राह्या अतोऽत्यन्ताभावादिगर्भव्याप्तिज्ञानेऽन्योन्याभावादिगर्भव्यापकताज्ञाने साध्याभाववद्वृत्ति
 हेत्वादिज्ञानस्य च ग्राह्याभावानवगाहितया विरोधित्वेपिन क्षतिः व्यतिरेकतः व्यतिरेकनिरूपिता साध्याभावव्यापकी भूताभावप्रतियोगित्वरूपा ग्राह्या व्याप्तिपदेन विवक्षणीया
 तथा च तद्व्याप्तिप्रकारतानिरूपितहेतुतावच्छेदकावच्छिन्नप्रकारताप्रतियोगित्वकूटाभावस्वनिवेशनीयद्वृत्तिभावः ननु निर्वन्दिमत्पर्वतो वन्दिमानित्यादौ पक्षतावच्छेदकविशिष्ट
 साध्यतावच्छेदकविशिष्टवैशिष्ट्यावगाहित्वमेवाप्रसिद्धमिति कथं लक्षणसमन्वय इत्यत आह तादृशावगाहित्वप्रसिद्धिरिति आहार्यज्ञानस्यैव निर्वन्दिमत्त्वविशिष्टवन्दिमत्त्वसं

जायतामित्याकारकेच्छाजन्यप्रत्यक्षएवेत्यर्थः विशेषविषयितानिवेशप्रयोजनमाह। एवंचेति। विशेषविषयिताप्रयुक्तत्वनिवेशनेचेत्यर्थः नक्षतिः ननिर्वन्दिः पर्वतोवन्दिमानि
यादौघटादौःतिव्याप्तिः तस्यघटादिनिश्चयस्यविरोध्यविषयकत्वात् स्वानतरानुमितिसामान्यनिष्ठतादृशोभयाभावप्रयोजकविरोधविषयिताकत्वविरहात्तुवन्दिमत्यवतादि
विषयकसमूहालंबनात्मकघटादिनिश्चयानन्तरतादृशज्ञाननिष्ठतादृशोभयाभावत्वस्य तज्ज्ञानीयविरोधविषयिताप्रयुक्तत्वेपिघटादिनिश्चयमाव्यवहितोत्तरानुमितिसा
मान्यान्तर्गतसमूहालंबनानात्मकघटादिनिश्चयव्यवहितोत्तरानुमितौविरोधविषयिताप्रयुक्तोभयाभावत्वविरहात्तान्तिव्याप्तिरितिभावः प्रयोज्यप्रयोजकभावश्चायम
नुभवसिद्धः स्वरूपसंबंधविशेषः विशेषिपदप्रयोजनमाह एवमिति अननुमितावपीति नक्षतिः तस्यविरोध्यविषयिकत्वादित्यनुषज्यतेनक्षतिः नसाध्यवत्यक्षः निव्याप्तिः विरो
धविषयितापदेनतादृशोभयाभावप्रतियोगितावच्छेदककोटौयद्रूपावच्छिन्नवैशिष्ट्यावगाहित्वेनिविष्टतद्रूपावच्छिन्नविषयितानिरूपयिततद्रूपावच्छिन्ना
भावतद्वाप्यान्यतरविषयितायाः साध्यतावच्छेदकावच्छिन्नप्रकारतानिरूपितपक्षतावच्छेदकावच्छिन्नविषयितावहिर्भूतविषयितावाविवक्षितत्वादि तिभावः नचसिषा
धयिषाधीनायांसाध्यनिश्चयेनरसमूहालंबनानुमितौतादृशोभयाभावसत्वात्सिद्धिविषयेऽतिप्रमंगलवनास्ति एवंपक्षेसाध्यनिश्चयेनरतदतिरिक्तविषयकसाध्यविधेय
कानुमितेरनुत्पादेपिपक्षांशोसाध्योशोवाऽधिकावगाहित्या अनुमितेस्साध्यधर्मितावच्छेदकान्यविधेयकानुमितेस्साध्यवच्छिन्नपक्षविधेयकानुमितेश्चोत्पत्त्यातत्रोभयाभा
वासत्वादपिनतिप्रसंगप्रसक्तिरितिवाच्यं यत्रविषयविशेषेसिषाधयिषावत्तात्सिध्युत्तरतादृशानुमितिप्रकृतसाध्यसिद्ध्यप्रतिबध्यसाध्यादिविषयकानुमितिश्रकटापिनजा
तातत्रैवातिव्याप्तेः संभवात् द्वितीयकल्पेविषयितामात्रं निवेश्यननुविरोधविषयितापर्यंतमित्याशयेनाह मानसज्ञानेति साध्यनिश्चयस्येत्यादि मेयत्वविशिष्टव्यभिचारा
दिवाराण्यथाश्रुतविशिष्टान्तराद्यदितत्त्वनिवेशोऽपदर्शितव्यभिचारदिघटितबाध्यास्याविशिष्टान्तरविषयित्वाप्रयोज्यस्वविषयित्वाप्रयो ज्यतादृशोभयाभावप्रयोज
काभावाधिकारणताकत्वरूपतादृशविशेषेनमेयत्वविशिष्टव्यभिचारदौविशिष्टान्तरविषयित्वाप्रयोज्यस्वविषयित्वाप्रयोज्यनिरुक्तोभयाभावप्रयोजकाभावाधिकारणताकत्वमितिनतिप्रसं
गः उपदर्शितव्यभिचारघटितबाधादिविषयिताप्रयोज्ययाः पक्षेसाध्यावगाहित्वाभावाधिकरणतायास्तदुदकव्यभिचारादिविषयित्वाप्रयोज्यत्वेनतत्संग्रहः नचविशिष्टपक्षेवि
शिष्टसाध्यवत्ताग्रहप्रतिबधकतावच्छेदिकायास्तादृशविषयिताया अपितादृशबाधादिविषयिताप्रयोज्यायांविशिष्टपक्षेविशिष्टसाध्यवैशिष्ट्या
वगाहित्वाद्यभावाधिकरणतायांप्रयोजकतयातादृशबाधादेरसंग्रहद्वनिवाच्यंयत्किंविद्विशिष्टान्तरविषयितात्वव्यापकरूपवच्छिन्नाप्रयोज्यत्वनिवेशेनतत्संग्रहसंभवात् व्य

३
 भिचारादि विषयितायां बाधादि विषयितान्तःपाति विषयितामात्र ह्यनिरूपेणैवोपदर्शितसाध्यवचनाग्रहप्रतिबंधकतावच्छेदकतया तैव रूपेण तादृशसाध्यवगाहित्वविरहव
 ताप्रयोजकत्वात् तादृशस्य च रूपस्य बाधादि विषयितान्तःपाति व्यभिचारादि विषयितामाधारणव्यभिचारादिरूपविशिष्टविषयितात्वाव्यापकत्वात् तदव्यापकत्वा
 पावच्छिन्नाप्रयोज्यत्वस्योक्तबाधादि विषयिताप्रयोज्योक्तसाध्यावगाहिताभाववत्तायामसतत्वात् मेयत्वविशिष्टव्यभिचारादिविषयितायां मेयत्वविशिष्टव्यभिचा
 हः प्रतिबंधकतावच्छेदकतातद्रूपेण निरुक्तविषयितात्वव्यापकेन मेयत्वविशिष्टव्यभिचारादिविषयितान्तःपातिव्यभिचारादिविषयितायां मेयत्वविशिष्टव्यभिचा
 रादिविषयिताप्रयोज्यव्याख्याद्यावगाहिताभाववत्तायानियमतः प्रयोजकत्वान्नातिप्रसंगावकाशः बाधसत्प्रतिपक्षमादिविषयकज्ञानस्य नानविधबाधादिविषयक
 ज्ञानस्य चानन्तरं जाताः संघटकानुमितौ बाधादिविषयिताप्रयोज्यायाः भावाधिकरणता तस्यां विषयितान्तरविषयिताप्रयोज्यत्वेऽपि स्वपूर्ववर्तिज्ञानीयविरोधिविषयिता
 या एव स्वनिष्ठप्रतिबध्यतावच्छेदकाभावाधिकरणताप्रयोजकत्वात् एकैकबाधादिमान्नविषयकज्ञानानन्तरज्ञानेयातत्तद्बाधादिविषयिताप्रयोज्यतस्यां विशि
 षान्तरविषयित्वाप्रयोज्यतया बाधादौ लक्षणसमन्वयः व्यभिचारादिघटितबाधादिविषयिताप्रयोज्यादीधीतिकारोक्तो भयाभावाधिकरणतायाव्याख्याद्यवगा
 हिताविरहप्रयोज्यत्वेन यत्किंचिद्विशिष्टान्तरविषयितात्वव्यापकत्वावच्छिन्नतादृशबाधादिविषयितान्तःपातिव्यभिचारादिविषयिताप्रयोज्यत्वनियमान्नतत्स
 ग्रहायतादृशो भयाभावप्रयोजकाभावाधिकरणतापर्यन्तनिवेशः तथा सति दर्शितो भयाभावाधिकरणताया उक्तत्वावच्छिन्नव्यभिचारादिविषयितप्रयोज्यत्वनियमेषि
 तादृशो भयाभावाधिकरणताप्रयोजकसाध्यादिमत्तावगाहिताभावाधिकरणताया उक्तत्वावच्छिन्नव्यभिचारादिविषयितप्रयोज्यत्वेन तादृशबाधादेः संग्रहः अथैतादृ
 शो भयाभावघटितलक्षणैरेकैवल्यनिर्वन्दितादिपक्षतावच्छेदकवन्त्यादि साध्यकस्थलीयनिर्वन्दिनिष्ठवन्त्यभावरूपबाधादिदोषैः व्याप्तिः तादृशबाधादिज्ञानस्याप्रतिब
 धतयानदोषविषयितायाः प्रतिबंधकतानवच्छेदकतया तथा विधो भयाभावाप्रयोजकत्वात् तस्य दोषत्वानुगमे च तादृशहेतौ दुष्टत्वव्यवहारानुपपत्तेः तत्रेष्टपत्तौ च निर्वन्दि
 पर्वतो वन्दिमानित्यादावपि तत्संभवेनैतादृशप्रयासैरेफलयाच्च न च तत्राभाववान्वन्दिमानित्यनाकार्यज्ञानस्य प्रसिद्ध्या तत्प्रतिबंधकीभूतस्याभाववन्निर्वन्दि रित्यादि
 ज्ञानस्य विषय एव दोष इति वाच्यमभावत्वसामानाधिकरण्येन निर्वन्दितादृशवन्दिमत्वग्रहाविरोधित्वात् अभाववत्त्वावच्छेदेन च न्यादिमत्ताप्रद्विरोधि
 त्वपितादृशवन्त्यादिमत्ताद्यवगाहित्वस्य वन्त्यभावादिमत्वरूपसतावच्छेदकदिशिष्टसाध्यवैशिष्ट्यत्वाव्यापकतया तदवच्छिन्नप्रतिबंधकतावच्छेदकविषयिताया
 स्यादिति धो भयाभावाप्रयोजकत्वात् तद्विषयस्य दोषत्वानुपपत्तेः अभाववत्त्वावच्छेदेन निर्वन्दितादृशस्य अमरूपतया तद्विषयविशिष्टस्यैवाप्रसिद्धेः एवं वन्दिमान्निर्वन्दि

रित्यादिस्थलीयदोषेनितरामव्यासिः वन्दिम निष्ठवन्दिमत्वादोषत्वसंभवात्तद्विवयकज्ञानस्य च क्वचित्पि प्रतिबोधकत्वायोगात् एवं यत्र निर्वन्दिः पर्वतो वन्दिमानि
त्यादौ पर्वतत्वादिसामानाधिकरण्येन वन्ध्यभावादिमत्वस्य पक्षतावच्छेदकघटकतातत्र पर्वतत्वादिसामानाधिकरण्येन वन्ध्यभावादिमत्वं न दोषः विशिष्टपक्षग्रहादिविशेषित्वे
नाश्रयासिद्धादिरूपतानुपपत्तेरुक्तरीत्यै तल्लक्षणानाक्रान्तत्वाच्च पर्वतत्वावच्छेदेन वन्ध्यादिमत्वमप्रसिद्धवन्दिशून्यपर्वतोदरेपिसत्वात् नापि पर्वतत्वादिसामानाधिक
रण्येन निर्वन्दिपर्वतत्वावच्छेदेन वा वन्ध्यभावादिमत्वरूपबाधादिः तज्ज्ञानस्य पक्षतावच्छेदकविशिष्टसाध्यवैशिष्ट्यावगाहित्वव्यापकविषयिताघटितधर्मावच्छिन्ना
प्रतिबोधकतया तत्रलक्षणगमनायोगात् नापि पर्वतत्वावच्छेदेन वन्ध्यभावादिमत्वमप्रसिद्धत्वादितितत्रनकोपि दोषस्यात् यत्तु प्रयुक्तत्वे व्यापकत्वं यद्विषयक निश्चय
निष्ठविशेषविषयिताया उभयाभावव्याप्यत्वं स्वाश्रयतादृशानिश्चयाव्य बहिर्तोत्तरानुमितित्वसंबंधेन तादृशसंबधलाभायैव तदुत्तरमनुमिताविरुक्तं एवं च विशेषोधि
विषयकयद्विषयकनिश्चयाव्यवहितोत्तरानुमितित्वव्यापकस्तादृशोभयाभावद्विति पर्यवसितं एवं च निर्वन्दिमानित्यादिस्थलीयबाधोद्विषयितायां स्वरूप
संबधस्त्योभयाभावप्रयोजकत्वासंभवेपि निरुक्तोभयाभावप्रतियोगितावच्छेदककोटौ यद्रूपावच्छिन्नविशेष्यकयद्रूपावच्छिन्नप्रकारकत्वं निविष्टं तद्रूपावच्छिन्नवि
शेष्यकतद्रूपावच्छिन्नाभावव्याप्यान्यतरप्रकारकस्यैव विशेषविषयकत्वार्थकतया तत्रलक्षणे सुसमन्वयमेव तादृशप्रयोजकत्वस्यानिवेशात् न चैवं तत्र वेस्तु मात्रैः ति
व्याप्तिद्वौरेव तादृशोभयाभावस्य समूहालंबनरूपघटादिविषयकनिश्चयाव्यवहितोत्तरानुमितित्वव्यापकताया असतत्वादिति वाच्यं विशेषविशेषयितानतिरिक्तवृत्ति
यद्विषयिताशालिनिश्चयस्य निश्चयातेन विवक्षितत्वात् घटादिविषयितायास्तत्र निरुक्तविशेषयितानतिरिक्तवृत्तिविरहात् न चैवं विशेषविषयितानतिरि
क्तवृत्तिर्यदीयविषयितातत्त्वमित्येतावतैव सामंजस्ये शेषवैयर्थ्यमिति वाच्यं यत्र पर्वतत्वादिसामानाधिकरण्येन वन्ध्यादेः साध्यता तत्र पर्वतत्वादिसामानाधिकरण्ये
न वन्ध्याद्यभावादिमत्वस्य विषयिताया निरुक्तविशेषयिताया निरुक्तविशेषयितानतिरिक्तवृत्तिवृत्तित्वात्तत्रातिव्याप्तेर्वारकतया शेषसार्थक्यात् तदुपादाने तादृशवन्ध्यभावादिमत्वविष
यकनिश्चयानन्तरपर्वतत्वादिसामानाधिकरण्येन वन्ध्याद्यनुमित्युत्पत्त्यात्तादृशानुमि - तौ तथाविधोभयसत्त्वेनातिव्याप्त्यनवकाशादिति तत्तुच्छनिर्वन्दिः पर्वतो व
न्दिमानित्यादौ यत्र पर्वतत्वादिसामानाधिकरण्येन वन्ध्यभावादेः पक्षतावच्छेदकघटकता तत्र पर्वतत्त्वसमानाधिकरण्येन वन्दिमत्वस्य विशिष्टपक्षग्रहादिविशेषित्वे
नाश्रयासिद्ध्या तात्त्विकस्य हत्वाभीसांतरताभयेनासंभवदोषभावस्य निरुक्तविशेषविषयितानतिरिक्तविषयिताकतयाऽतिव्याप्तेः तादृशोभयाभावप्रतियोगिताव
च्छेदकगर्भे यद्रूपविशिष्टेयनसंबधेन यद्रूपावच्छिन्नवैशिष्ट्यावगाहित्वं निविशते तद्रूपावच्छिन्नविशेष्यकतत्संसर्गकतद्रूपावच्छिन्नप्रकारकानुमितित्वावच्छिन्न

प्रतिबध्यतानिरूपितप्रतिबंधकतानच्छेदकत्वस्वरूपविरोधित्वस्य विषयिताया निवेशेतु शेषवैयर्थ्यमुक्तरीत्या निर्वन्दिमानित्यादिस्थलीयदोषैः व्याप्तिश्रवणमुपपस्यतावच्छेदकवि
 शिष्टेनिरुक्तसाध्यहेतुवैशिष्ट्यावगाहिनिश्चयावृत्तिविषयतेव विरोधिविषयितापदार्थः तथा च यन्निरूपिततादृशविषयिताशालिनिश्चयोत्तरानुमितित्वव्यापकउभयाभा
 वस्तत्त्वमितिसमुदितार्थः निश्चयत्ववैशिष्ट्यावृत्तिविषयितावच्छेदकभावनापन्नविरुद्धकोटिद्वयप्रकारसकधर्मिविशेष्यकज्ञानान्यज्ञानत्वविशेषणविशेष्य तावच्छेदक
 भावानापन्नत्वनिवेशान्निर्वन्दिः पर्वतोवन्दिमानित्यादौ पस्यतावच्छेदकविशिष्टसाध्यादिवैशिष्ट्यग्रहस्यैकत्रविशेष्यकत्वनियमेपिन तादृशवैशिष्ट्यावगाहिनि
 श्चयाप्रसिद्धिः यदीयविषयितातादृशनिश्चयावृत्तित्वमित्येतावतिकृतेद्रुदोवन्दिव्याप्यधूमकानित्यादादृशनिश्चयवन्द्यभावादिसत्त्वेऽतिव्याप्तिः वन्त्यादिव्याप्यवत्तानिश्च
 यस्यापिवन्त्यादिनिश्चयवत्कार्यसहभावेन वन्त्यभावादिग्रहविरोधित्वाहन्त्यभावादिमत्वविषयितायास्तादृशनिश्चयावृत्तित्वादिनिन शेषवैयर्थ्यमितितदपिन वन्दिव्याप्य
 वान्वन्दिव्याप्यव्याप्यवांश्चद्रुदोवन्त्यभाववानित्येतादृशाहाप्यज्ञानोपगमेन वन्त्यभावादिमत्वविषयिताया वन्दिव्याप्यादिमत्वनिश्चयवृत्तितयोक्तानिव्याप्त्यानवकाशन शेष
 सार्थक्यानुपपत्तेः वन्दिमान्वन्दिव्याप्यवांश्चद्रुदोवन्त्यभाववानित्येतादृशाहाप्यज्ञानोपगमेन वन्त्यभावादिमत्वविषयिताया वन्दिव्याप्यादिमत्वनिश्चयवृत्तितयोक्तानिव्याप्त्यानवकाशन शेष
 प्रसंगाच्च वन्त्यादिरूपधर्मितावच्छेदकानवच्छिन्नवन्त्यभावादिविशेषितद्रुदादिनिरूपितविषयितायाः साध्यादिनिश्चयावृत्तित्वेपि घटादिनिरूपिताया अपिदोषविषयि
 त्वावच्छिन्नायाविषयितायाः साध्यादिनिश्चयावृत्तितया घटादवुदासीनैः तिव्यासेवोरणा ययादृशविशिष्टविषयितासामान्यतादृशनिश्चयावृत्तित्वादृशविशिष्टनिरूपि
 तविषयितायाएव विरोधिविषयितेत्यनेन विवक्षणीयतया अप्रतीकारत्तन्मन्यवृत्तियदीयविषयितासामान्यतादृशनिश्चयावृत्तित्वादीयविषयिताया विवक्षणेन निवादिषि
 विरोधियद्विषयिताशालिनिश्चयोत्तरानुमितिसामान्येद्रुदोव्यतिरेकद्रुत्यनभिधाययद्विषयकनिश्चयस्येयादिवक्त्राभिधानस्यग्रथकाररीतिविरुद्धत्वात् एतेनविषयिता
 याउभयाभावप्रयोजकत्वंतादृशोभयाभावप्रतियोगितावच्छेदकयद्रुपविशिष्टेयेन संबधेन यद्रुपावच्छिन्नवैशिष्ट्यावगाहित्वघटितं तद्रुपावच्छिन्नविशेष्यकतत्संमर्गत
 द्रुपावच्छिन्नप्रकारकत्वविशेषितेनानुमितित्वेनानाहार्यलोकिकसन्निकर्षाद्यजन्यज्ञानत्वेनवा अवच्छिन्नान्तनिरूपितप्रतिबंधकतावच्छेदकत्वएव चादृशविशिष्टवि
 षयितानिरुक्ततथाविधोभयाभावप्रयोजकताश्रयस्तादृशत्वमेवलक्षणविषयित्वादौ विरोधित्वादिकथनंतुस्वरूपारव्यानमात्रमिति प्रत्युपि तमप्यनादेयम् निर्वैन्दिवन्दिमानि
 त्यादिस्थलीयदोषस्याक्तपुक्त्यादुःसंग्रहत्वात् अत्रकेचित् केचिदित्यग्रिमकल्पद्रुवापिकल्पेदीधीतिरुतो न निर्भरः निर्वैन्दिवद्भिमानित्यादिस्थलीयदोषासंग्रहेणास्वरस्याग्रि
 मकल्पेकेचिदित्यनेनैवात्रापिकल्पेवदंतीत्यनेन सूचितत्वात् निर्भरस्तु केचिदित्यादिकल्पएव अतएवात्र प्रकर्षबोधनाय प्रादुरित्युक्तमिति परे तु घटाभावादधर्मिताव

च्छेदकवन्त्यादिज्ञानं प्रति तदुर्मितावच्छेदकवन्त्याभावादिमत्ताज्ञानप्रतिबंधकत्वे कल्पनीये धर्मितावच्छेदकभेदेन तदकल्पनाप्रयुक्तलाघवा नुरोधेन धर्मितावच्छेदकध-
 र्माननिवेश्य अनाहार्यवन्त्यादिविशिष्टबुद्धित्ववन्त्याभावादिनिश्चयत्वाभ्यां समान धर्मितावच्छेदकत्वप्रत्ययप्रतिबंधकभावः कल्प्यते एवं च तद्देशनिष्ठस्य
 स्वपूर्ववर्तिप्रतिबंधकनिरूपितप्रतिबंधकतावच्छेदकसंबंधस्योत्तरवर्तिनिष्ठप्रतिबंधकतावच्छेदकसंबंधेन तद्देशसंबंधित्वप्रतिप्रयोजकतया वन्त्याभावादिनिष्ठवन्त्याभा-
 वादिप्रकारकज्ञानीय धर्मितावच्छेदकताख्यविषयितायास्तदुत्तरोत्पन्नानाहार्यवन्त्यादिप्रकारकज्ञानस्य वन्त्याभावादि धर्मितावच्छेदकत्वविरहप्रयोजकत्वाद् वन्त्याभावा-
 दिविशिष्टवन्त्यादिवैशिष्ट्यावगाहित्वविरहस्य वन्त्याभावादि धर्मितावच्छेदक वन्त्यादिप्रकारकनिश्चयीयविषयिताप्रयुक्तत्वमक्षतमेष्वयविषयस्य दोष-
 त्वमव्याहृतमेवेति न च धर्मितावच्छेदकनिष्ठप्रत्यासत्ताविपरीतज्ञानप्रतिबंधकत्वनिर्वन्तिविशेष्यकवन्तिज्ञानजायतामित्याकारकेच्छाजन्यस्य निर्वन्तिवन्त्याभावा-
 कश्च वन्तिमानित्याशिकाद्वार्यज्ञानस्य विपरीतज्ञानप्रतिबंधकतावच्छेदकानाक्रान्ततया घटाभावगान्वन्त्याभावादिनिश्चयकालेत शविधेच्छासत्वे घटाभावविशिष्टविशे-
 व्यकवन्तिज्ञानं जायतामित्याकारकेच्छाविनैव तादृशज्ञानापनिरिति वाच्यं तस्मान्न्यतो वन्त्यादिज्ञानेच्छाविशिष्टान्यत्वरूपमनाद्वार्यत्वेन प्रतिबंधकतावच्छेदककोटौ
 निवेशनीयं किंत्वा हायज्ञानोपपत्त्यर्थं विशेष्यता निष्ठयत्स्वविषयतावच्छेदकत्वतदवच्छेदकतावच्छेदकत्वसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकवन्त्यादिज्ञानेच्छाविरहस्य
 यास्वाव्यवहितप्राक्सूणावच्छिन्नाधिकरणता तद्विशिष्टधर्मितावच्छेदकताया एव प्रतिबंधकत्वमुपपत्तेतादृशेच्छाविरहस्य सत्त्वाभावात्तादृशेच्छाविरहस्य सत्त्वाभावात्तादृशेच्छा-
 विशेषणता विशेषधर्मितावच्छेदकतायदितसामानाधिकरण्यसंबंधेनोपगतव्यमुक्तस्थले च घटाभावात्तादृशेच्छाविरहस्य सत्त्वाभावात्तादृशेच्छाविरहस्य सत्त्वाभावात्तादृशेच्छा-
 वदंति निर्वन्तिः पर्वतो वन्तिमानित्यादिस्थलीप्रदोषसाधारण्याप्रकारांतरेण वर्णयतां केषां चिन्मतमाह तादृशपक्षद्वि पक्षतावच्छेदकविशिष्टपक्षद्वयर्थः तादृशसाध्यमिति
 ध्यतावच्छेदकविशिष्टसाध्यस्य तादृशद्वैत्विति हेतुतावच्छेदकविशिष्टहेतुत्वस्यः ज्ञानस्य विरोधिविषयकं यद्विषयकं ज्ञानमिति योजना ज्ञानज्ञानसामान्यं तेन घटादिवि-
 धयकस्य केचित्समूहालंबनस्य तादृशविरोधिबाधादिविषयकत्वेपि नातिप्रसंगः स्वावच्छिन्नविषयकत्वव्यापकतादृशज्ञानविरोधिविषयताकधर्मवत्त्वमिति फलितार्थः भ-
 वन्नविषयितानिष्ठस्वरूपसंबंधरूपतादृशज्ञानविषयकग्रहप्रतिबंधकतावच्छेदकत्वात्मकतादृशज्ञानविरोधित्वमेव निवेशनीयं न तु विषयनिष्ठनिर्वाच्यतादृशज्ञानविरोधि-
 त्वतस्य गलस्य त्वसंभवेशेषवैधर्म्यप्रसंगात् तद्विषयनिष्ठस्य निर्वाच्यतादृशज्ञानविरोधित्वस्यैव तदपेक्षया लघुतया तदेवाह तादृशज्ञानविरोधित्वं तादृशज्ञानविरोधि-
 यदित्नादृशज्ञानप्रतिबंधकतावच्छेदकस्वावच्छिन्नविषयिताकधर्मवत्त्वं न तादृशपूर्व निरुक्तयथाश्रुतलक्षणार्थ एव पर्थवसानान्निर्वन्तिः पर्वतो वन्तिमानित्यादिस्थलीयदेवा

[illegible]

ल्यनोपेक्षया तद्विशिष्टस्य कस्यचिदस्य लाघवेन कल्पयितुं युक्तत्वादित्यभिप्रायः एतच्च यथाश्रुताभिप्रायेण तद्वर्मावच्छिन्ननिरूपितविषयितान्यतमविषयितानिरूपकतावच्छे-
 दकधर्मस्य स्वलक्षणत्वे त्वधिकभिकाशतत्कविशेषणसाध्यामित्यवधेयं ननु साध्यादभेदेन लक्षणभेदे द्रष्टव्यमिति तद्विषयस्य पंचदेत्वाभावसाधारण्यमेव
 नात्तादृशलक्षणक्रान्तानां पंचविधत्वोक्त्यतिरिक्त आह यविधभेदादिति स्मरति पंचविधत्वोक्तिरित्यर्थः तत्संभवस्थलेति यत्र पंचानामेव हेत्वाभासानामं भवो गौरवः घट
 त्वादित्यादौ न तस्य लीयलक्षणाक्रान्तस्य पंचविधत्वाभिप्रायेणेत्यर्थः नन्वेवल्लक्षणा ननु गमादितरभेदानुमाने भागासिद्धिरित्यन आह व्यभिचाशदेरित्यादिसाध्यादिभेदनिर्णयि-
 तत्वात् साध्यादिभेदनिर्णयितलस्य तावच्छेदकत्वात् तथा च लक्षणस्य वल्लक्षणस्य तावच्छेदकस्याप्यननुगमान्न भागासिद्धिरिति भावः नन्वेवमनुगतोत्त्वसंभवात् नायप्रका-
 रः साधीयानिर्यत आह शब्दाभेदस्येति इदं पुनरिहा वधेयता वदन्यान्यतमत्वमितरभेदानुमानकमेव न तु दोषपदप्रवृत्तिनिमित्ततया सति निर्वेदित्वविशिष्टवन्देः साधने धूमो-
 ददृष्ट्यादौ दुष्टपदस्य वन्द्यभावविशिष्टनिर्वेदित्ववच्छिन्नान्यतमवदर्थकतया निर्वेदित्वविशिष्टवन्देः साधने इत्यादेरनन्वितायैकत्वप्रसंगात् अनुमिति असिद्ध्या तस्य
 हेत्वन्वयिनिर्वेदित्वविशिष्टविशेष्यकवन्द्यनुमित्यभावप्रयोजकत्वायैकत्वसंभवात्कित्वभावप्रयोजकभ्रमान्यवृत्तिविषयितानिरूपकत्वमेव तथा उक्तस्थले च प्रकारता प्र-
 कारतानिरूपितव्याप्तिप्रकारतानिरूपितव्याप्तिप्रकारतानिरूपकत्वमेव साधनप्रकारतानिरूपकत्वमेव साधनप्रकारतानिरूपकत्वमेव साधनप्रकारतानिरूपकत्वमेव
 तवन्ति पदप्रतिपाद्यस्य वन्ति निष्ठत्वस्य स्वरूपसंबंधेन साधनपदार्थप्रकारता ह्येवमप्यन्यतमस्य तार्थस्य निर्वेदित्वविशिष्टविशेष्यतायाश्च निष्ठत्वस्य साधनपदो-
 न्नरसप्तम्या निरूपकत्वं द्वित्वचार्थः निरूपकत्वं निरूपकसाधनपदार्थयोः पृथगन्वयः तदन्वितनिरूपकत्वे चेद्वित्वान्वयः द्वित्वान्वयपि तादृशनिरूपकत्वस्योदोषपदार्थघटका-
 भावे न्वयः तथा च निर्वेदित्वविशिष्टविशेष्यतानिरूपितवृत्तिनिष्ठप्रकारतानिरूपकत्वस्य तादृशविशेष्यतानिरूपितया वन्ति प्रकारतानिरूपितव्याप्तिप्रकारतानिरूप-
 तधूमत्वावच्छिन्नप्रकारतानिरूपकत्वस्य ह्योरभावप्रयोजकभ्रमान्यवृत्तिविषयितानिरूपकत्वात् नित्यवान्वयबोधः प्रतिबंधकीभूतभ्रमविषयितानिरूपकाभावमादाय
 पूर्वैर्नैव न्ति साधने धूमोदुष्टद्वयादिप्रयोगवारणाय विषयितायां भ्रमान्यवृत्तित्वं निवेष्टितं दोषघटककेवलसाध्यादौ दोषव्यवहाराभावात् अत्रायं दोषद्वयादौ स्वविषयक नि-
 श्रयाव्यवहितोत्तरानुमितिनिष्ठतादृशो भयाभावाधिकरणतात्वव्यापकविरोधि विषयिताप्रयोज्यताकधर्मस्य दोषपदार्थ इति दिक्। असाधारण्यस्य पक्षस्य निर्वेदित्वसति साध्या-
 पकीभूताभावे प्रतिशो गित्वात्मकस्य सत्यपि पक्षस्य च पक्षनिष्ठसाध्याभावव्याप्यवत्वरूपस्य बुद्धेर्विरोधि विषयकतया साध्यवत्ताज्ञानप्रतिबंधकत्वं निर्वेदित्वविशिष्टवन्देः साधन-
 नदृशयाहेतोरनुमितिजनकतया तद्वद्वेः प्रतिबंधकत्वमावश्यकमित्येतानादृशयथाश्रुताथपरस्य दृशविशेषद्वयादिमूलस्यानुत्पन्निरन्यथासाधारण्यदिज्ञानप्रतिबंधक-

साया अपिव्यवस्थापयितुमुचितत्वात् अतस्तादृशमूलमन्यथाव्याख्यानुमवतरिणिकामाहः स्यादेतदिति दृष्टान्तासाधारण्ये तत्स्थलीयां साधारण्यरूपदोषप्रकारकहेतु-
 विशेष्यकभ्रमविषये सर्वसाध्यवद्वा वृत्तत्वात्कै. अव्याप्तिरिति तद्विषयकत्वस्य निरुक्तानुमित्यप्रतिबंधकहेतुविषयकज्ञानसाधारणतया तादृशप्रतिबंधकतातिरिक्तवृ-
 त्तित्वादिति भावः ननु कैवल्यसर्वसाध्यवद्वा वृत्तत्वं न दोषः अपि नु साधनवृत्तित्वं विशिष्टतादृशविशिष्ट विषयकत्वतु न प्रतिबंधकतातिरिक्तवृत्तित्वं तत्र हे-
 तावसत्वात् अत्र नैसाध्यवतिपक्षे हेतोर्वृत्तिरिति शेषः तथा च तादृशविशिष्टस्याप्रसिद्ध्या तस्य दोषत्वा संभवेन प्रसिद्धस्य अविशिष्टसाध्य वद्वा वृत्तत्वस्यैव तत्र दोषत्वा-
 आवश्यकत्वादिति भावः अद्रव्यद्रव्यत्वादाविति असमवेतत्वस्य ध्वंसाधारणतया नित्यत्वाव्याप्यत्वा संभवादिशेषाशनिवेशः अप्यने-
 तरे अव्याप्तिरित्यनुषज्यते तद्विषयकत्वस्य पक्षाविषयकज्ञानसाधारणतया प्रतिबंधकतातिरिक्तवृत्तयेव आह पक्षस्येति तथा च पक्षघटितविशिष्टाप्रसिद्ध्या पक्षाघटि-
 तस्यैव दोषत्वमावश्यकमिति भावः तयोस्तादृशस्थलीयदोषत्वेनाभिमतयोक्तधर्मयोः शब्दो नित्यः शब्दत्वादित्यादौ शब्दत्वादिविशेष्यकनित्यत्ववद्वा वृत्तत्वादित्ज्ञानवि-
 षयेः व्याप्तिः शंकानास्य दत्त्वादलस्य ताभ्युपगमेन तत्परिहारस्य चात्यन्ता संभवदुक्तत्वात् हेतुपक्षस्य हेतुपरतया व्याचष्टे हेतोरिति सहेतुः साध्यवद्वा वृत्तत्वरूपा साधा-
 रण्यसाध्याभावव्याप्यवत्पक्षकत्वरूपसत्यतिपक्षत्वा संभवादसाधारणसत्यतिपक्षपक्षेऽन्यथा व्याचष्टे असाधारण इति तथा प्रकृते सत्यतिपक्षपक्षार्थः प्रकृतसहेतु-
 दृष्टतारूपा सत्वयोगादाभ्युपगमपदमन्यथा व्याचष्टे आभासत्वादिति तद्वद्विस्मयतत्पदस्य हेतुपरत्वं न संभूतिसत्यनिपक्षस्थले प्रतिबंधकज्ञानस्य हेतुविषयकत्वा-
 नियमात् हेतुविषयकजनस्याप्रयोजकत्वात् बुद्धिपरस्यापि बुद्धिसामान्यपरत्वं न संग्रहवति हेत्वादिमानत्र विषयकज्ञानस्याप्रतिबंधकत्वादतस्तत्पदस्य हेतुपक्षोभयपरत-
 या बुद्धिपदस्य साध्यवद्वा वृत्तत्वसाध्याभावव्याप्यवत्तावगादिबुद्धिपरतया तद्वद्विपक्षे हेतुविषयकसाध्यवद्वा वृत्तत्वबुद्धिपक्षविषयकसाध्यभावव्याप्यवत्ता बुद्धि-
 परत्वं न व्याचष्टे तद्वद्विपरित्योक्तस्य तात्प्राभायैव हेतोरित्यनंतरं नु तत्पक्षकारोऽत्र योजनीयस्तदर्थं अतर्भाव्यव्याचष्टे प्रतिबंधकत्वपरमायातीति परं कैवल्यअवधारणव्य-
 वच्छेद्यस्य यतिनस्त्विति तद्विषयस्य तादृशबुद्धिविषयस्य दोषत्वदोषलक्षणलक्षत्वं असत्त्वात् लक्षणाप्रयोजकरूपस्यासत्त्वात् प्रतिबंधकीभूतज्ञानप्रमात्वस्यैव तद्वि-
 षयस्य लक्ष्यताप्रयोजकत्वादिति भावः असत्त्वादिविशिष्टस्याप्रसिद्धत्वादिति नार्थः एकदेशे एकव्याप्तेराशंकि ततया विशिष्टाप्रसिद्धस्तदलस्य तातिर्बोद्धकत्वविरहेण नु-
 पयोगादन्यथा प्रतिबंधकीभूतभ्रमविषयस्यापि दोषत्वे बाधभ्रमेण तस्य भ्रमविषयसाध्याभावादिः नन्वेवमुक्तस्थले प्राचां दशाविशेषे हेतोर्दृष्टताप्र-
 कादौ नोपपद्यत इत्यत आह। निर्युक्तिकस्त्विति उपदर्शितस्य लेपि दशाविशेषे हेतोर्दृष्टतानंगीकुर्वः तत्साधारण्याय लक्षणमन्यथा व्याचष्टे यस्तन्मतमुपन्यस्यति। यत्त्विति

ज्ञानस्येतिषष्ठ्यन्ताथीस्ययत्यदर्थेन्यत्रः। तथाचज्ञानसंबंधित्वं विशिष्टं यद्रूपावच्छिन्नं यत्किंचित्संबंधेनानुमितिप्रतिबंधकतावच्छेदकमित्यर्थः। अत्राप्यवच्छेदकत्वमनतिरिक्तवृत्तित्वं
 त्वउक्तयुक्तेस्तत्तदमुभयत्रतद्द्रूपावच्छिन्नपरलक्षणार्थः व्युत्क्रमेणलक्षणयोरर्थः। नन्वेतावतैवकथं दर्शितसत्यपिपक्षादौलक्षणसमन्वयः। तत्रप्रतिबंधकतावच्छेदकीभूत
 विशिष्टविषयकत्वस्याप्रसिद्धेः कथंवाव्यभिचारिकमादायस्यव्यभिचारिदिविषयकत्वस्यैवप्रतिबंधकतावच्छेदकतयाव्यभिचारिदेरतथा
 त्वादित्यतआह। तच्चेद्वि। तादृशप्रतिबंधकतावच्छेदकंचेत्यर्थः। भ्रमात्मकबाधनिश्चयानादयः पक्षस्तथापि विषयकत्वमनतिरिक्तवृत्तित्वं बाधज्ञान
 निष्ठप्रतिबंधकतायांचेत्यर्थः। अवच्छेदकद्रुतिशेषः। पक्षस्यवास्तवसाध्याभाववत्तत्त्वमनतिरिक्तवृत्तित्वमनतिरिक्तवृत्तित्वं बाधज्ञान
 यकत्वेनेति। तथाचविषयविषयकत्वस्यैवविषयस्यापिविषयितयावच्छेदकत्वमनतिरिक्तवृत्तित्वमनतिरिक्तवृत्तित्वं बाधज्ञान
 र्णादेः प्रतिबंधकत्वमित्याभेदानः। तथाचतदादायैवसत्यपिपक्षिते साधारणेचमद्धेतोदृशविशेषेदृष्टत्वमितिभावः। ननुज्ञाननिष्ठविरोधिसामग्रीकालीनत्वमादायक
 थंहेतौर्दृष्टत्वंतस्यज्ञानेसूत्रसत्त्वादित्याशंकापरिहरतितद्वत्त्वंचेति। तद्विषयकहेतोरपीतितत्कालनिरूपिताधेयतात्मकस्यतत्कालीनत्वस्याधेयभेदेनभेदानभ्युपगमा
 दभ्युपगमेचाधेयतासंबंधेनतत्कालस्यावच्छेदकतयातमादायैवलक्षणसमन्वयादितिभावः॥ नाभेदेनेति। विवक्षितुंशक्यमितिशेषः साध्याभाववद्वृत्तित्वादिविशिष्टसा
 धनरूपदोषस्याभेदसंबंधेनहेतौसत्त्वान्नतेनसंबंधेनतद्वत्त्वविवक्षायाअप्रसक्तिः बाधेतदभावादिति। वन्ध्यभाववद्वृत्तादिरूपबाधधूमामिदंहेत्वभेदासत्त्वादित्यर्थः। तथा
 चतत्राव्याप्तिरितिभावः। अतएवबाधितेअव्याप्तेरेव। नाश्रयतयातद्वत्त्वविवक्षाहमितिशेषः धूमामिदंहेत्वभेदादिरूपबाधधूमामिदंहेत्वभेदादिरूपसंबंधस्य
 चाधारत्वानिर्वाहकत्वा

दितिभावः। अब्याप्तिमुक्तातिव्याप्तिमप्याहवन्ध्यविचारीति॥ ननुसाध्याभाववद्वृत्तित्वादिरूपविषयएवप्रतिबंधकतावच्छेद
 कोननुतत्तद्विशिष्टद्रव्यत्वादितदाश्रयश्चनधूमामिरित्याशंकांनिराकरोति। साध्याभाववद्वृत्तिहेतोस्तो नस्येति। तादृशहेतुविषयकज्ञानस्येत्यर्थः।
 तथाचवन्ध्यभाववद्वृत्तित्वादिविशिष्टद्रव्यत्वादिकमपिविषयितयावच्छेदकमेवेतिभावः। ननुधूमामिदंहेत्वभेदादिरूपविषयकज्ञानस्यना
 यतिसंभवः उक्तयुक्त्यातद्वृत्तित्वादिमिति विरोधिरूपवत्त्वस्यैवतत्रदृष्टताव्यवहारनियामकत्वात्। अन्यथातवाप्यप्रतीकारादित्यतो न्यत्रातिप्रसंगमाह। साधारण्यादि
 विषयकत्वस्यचेति। ज्ञाननिष्ठस्यज्ञानवृत्तित्वविविशिष्टस्य। सत्त्वादीतिस्मृत्तान्नानादित्यादौज्ञानहेतुकसत्ताद्यनुमितिप्रतिबंधकतावच्छेदकज्ञानेशसत्त्वाभाववद्वृत्तित्वा
 वगाहित्वमादायसत्त्वेसाधेयज्ञानदृष्टमित्यादिव्यवहारपत्तेरित्यर्थः। येनैकेनापिसंबंधेनतद्वृत्तित्वविवक्षणीयमित्यपिदृष्यति। यथाकथंचिदिति। अतिप्रसंजकत्वादिति।

उक्तधर्ममादायसत्तादिसाध्यके ज्ञाने धूमाद्यंशो यद्वन्त्यभाववद्वन्ति त्वाद्यवगाहित्व एकज्ञानविषयत्वादिसम्बन्धेन तद्वत्त्वमादाय वन्त्यादिसाध्यके धूमादायपि दृष्टत्वं
व्यवहारापत्तेरित्यर्थः। सत्यतिपक्षादिस्थले विरोधिसामग्रीकालीनत्वेन प्रतिबंधकतामादाय लक्षणसत्त्वमुपपादितं तत्तदूषयति। विरोधिसामग्रीति। न स्वसाध्यानुमितिप्र-
तिबन्धक इति। न स्वजन्यानुमितिप्रतिबन्धक इत्यर्थः। कारणत्वप्रतिबंधकत्वयोरेकत्रानभ्युपगमादिति हृदयं। विभिन्नरूपेण तदुभयस्यैकश्रेयगमे प्रतिबन्दी सूत्रेनाया
दमणीतिन प्रतिबन्धक इत्यनुषज्यते तथाच विरोधिकोऽत्यनुमितिसामग्रीकालीनत्वेन परामर्शो दीनामनुमितिप्रतिबन्धकत्वेमणिं समबहि तत्त्वेन वन्त्यादीनामपि दा-
दप्रतिबन्धत्वापत्तिः। मणिं समबहि त्वापेक्षया लाघवान्न मणिं त्वेनैव प्रतिबंधकताकल्प्यते इति चेत्तर्हि विरोधिसामग्रीकालीनत्वापेक्षया लाघवात् तादृशसामग्रीत्वे-
न विरोधिपरामर्शत्वेनैव वा प्रतिबन्धकत्वप्रकृतेरित्युचितमिति कथं विरोधिसामग्रीकालीनत्वादाय लक्षणं संगमनीयं तस्य प्रतिबंधकतातिरिक्तवृत्तिवृत्तिभा-
वः। कार्योऽनुत्यत्तिव्याप्यता वच्छेदकत्वरूपं प्रतिबन्धकता वच्छेदकत्वरूपं तच्च विरोधिसामग्रीकालीन-
त्वेऽप्यसत्तमेवेत्याह। अथेत्यादिना। यदुर्मतिर्यादृशधर्मविशिष्टनिश्चयाव्यवहितोत्तरक्षणत्वव्यापकोऽनुमित्यनुत्पादस्तादृशरूपमेवेत्यर्थः। निश्चयत्वनिवेशाद्वाधादिवि-
षयकसंशयसंस्काराद्यव्यवहितोत्तरक्षणैकदाचिदनुमित्यत्पादेऽपि न सतिः। अत्र एतल्लक्षणे प्रतिबंधकता वच्छेदकमुक्तप्रतिबंधकता वच्छेदकपदेन विवक्षितं। भवति-
चेति विरोधिकोऽनुमिति सामग्रीः प्रतिबन्धकत्वकथनप्रतिबंधकसमवहिताव्यवहितोत्तरक्षणे कार्योऽनुत्पादस्यावश्यकतया विरोधिसामग्रीकालीनत्वस्य निरुक्तप्रतिब-
न्धकता वच्छेदकताया आवश्यकत्वप्रदर्शनाय। तथा आवश्यमनुमित्यनुसादः विरोधिसामग्रीः प्रतिबन्धकत्वयदुक्तं तदेवातौ दूषयति न चेति नहीत्यर्थः। कालादीति।।
घटितेत्यंत हेतुगर्भविशेषांगतथाचकारणसमुदायः सामग्रीसाचकत्विदपि न प्रतिबंधिता कालादिसाधारणकारणानामपि तदेतर्हि विष्टत्वात्। तेषांच प्रतिबंधकता वच्छेदक-
कोटिनिवेशस्य निष्कलत्वात् प्रतिबंधकाकारणस्य स्थले। शोधिकोऽत्यनुमिति सामग्रीस्तत्कोट्यनुमितिप्रतिबंधकत्वमत्यन्ता संभवदुक्ति-
कमेव तत्र फलानुसारं न सामग्री एवासत्त्वादित्याह। विशेषतस्त्वित्यादिना। अत्र सत्त्वात् अस्थले सामग्रीन प्रतिबंधिकेत्यनुषज्यते। तत्सत्त्वे सामग्रीमत्वे कार्योऽनुत्पादस्य दुर्वा-
रत्वात्। सामग्रीः कार्योऽत्यन्ति फलत्वादि प्रतिभावः। ननु तर्हि तत्र परामर्शोदिरूपानुमिति हेतुसत्त्वात् नुमितिः कथमेत्यत आह। किं त्विति। विरोधिपरामर्शः साध्याभावव्या-
प्यवत्तानिश्चयः। तथा अनुमितिप्रतिबंधकः। ननु यत्र वन्त्यभावव्याप्यवत्तानि परामर्शो वन्त्यभावव्याप्यवत्तानि तत्र वन्त्यव्याप्यवत्तानि ज्ञानेन वन्त्य-
नुमितिर्जन्यते इत्यनुभवसिद्धिं विरोधिपरामर्शमात्रस्य प्रतिबंधकत्वे च तन्नोपपद्यत इत्यत आह। यदि चेति। तत्त्वमेवेति विरोधिपरामर्शसत्त्वेऽपि तत्साध्यवाधावतरे तादृ-

शपरा मर्शानुमेयविरोधिकाटः फलः भावानश्वयदशायाः नानुमातप्रानबधः न प्रकृतसाध्यानुमत्यनुत्यादः। अत्रामाण्यग्रहाभावस्येत्यनतरवैशिष्ट्यमित्यनुषज्यते॥ तद
 भावस्यविरोधिकोटिविरहनिश्चयाभावस्यतत्रविरोधि परामर्शस्यप्रतिबंधकतावच्छेदकगर्भनिवेश्यतामिति अत्रविपरीतकोटिव्याप्यवतापरामर्शदशायां तत्कोटि
 विरहनिश्चयसत्त्वसूत्रगामर्शभ्रमत्वग्रहानंतरमेवानुमितिः स्वीक्रियेत ननु अन्यथेति भ्रमत्वग्रहाभाववैशिष्ट्यवैशिष्ट्यनिवेशेनोपपत्तौ तादृशबाधग्रहभाववैशिष्ट्य
 निवेशोव्यर्थइत्यनिर्णयसूचनाययदिवेत्तं। अत्रामाण्यग्रहाभाववैशिष्ट्यस्य दृष्टान्तविरोधप्रतिबंधकतावच्छेदकत्वंचदर्थितं नन्वस्त्वनुमिति विरोधिपरामर्शमात्रप्र
 तिबंधकं तथापि न घटितविरोधिसामग्रीकालीनज्ञानस्य फलानुसादनियतत्वात् तादृशमात्राप्रतीकालीनत्वस्यनिरुक्तप्रतिबंधकतावच्छेदकत्वंचदमेव। एवं च तथा
 विधिविरोधिपरामर्शकालीनत्वमादायापि दशाविशेषे सत्प्रतिपक्षितस्य हेतोर्दृष्टत्वमुपपादयतीति विरोधिपरामर्शकालीनत्वमादायसद्वे
 तावतिप्रसंगमाह। तथा चेति तथाविधेति भ्रमप्रमासाधारणेत्यर्थः। अपीत्यनंतरानुमितिः प्रत्यनुषज्यते तथा च तादृशबाधादिग्रहकालीनमपिनिरुक्तप्रतिबंधकतावच्छेद
 कत्ववद्भवत्येवेति भावः। दूतैर्दूतैः अतिप्रसंगइति। बाधादेरनित्यदोषतायाः कनाप्यनभ्युपगमनेष्टापत्यनवकाशादिति भावः विरोधिपरामर्शकालीनत्वमादायसर्वत्र
 सत्प्रतिपक्षितेदृष्टत्वनोपपादयितुं शक्यतइत्याह। नचेति नहीत्यर्थः। अतीतादेरिति। तथा चातीतादिसद्वेत्तौ विरोधिपरामर्शदशायाभवनमतसिंधसत्प्रतिपक्षितत्वनोपपा
 तदिति भावः। सत्प्रतिपक्षितेसद्वेत्तौ विरोधिव्याप्यवत्पक्षाप्रसिद्धावपि प्रतिबंधकीभूतभ्रमविषयप्रसिद्धविरोधिव्याप्यादिरेव दोषइति मतं दूषयति। यदपीति। यदविषयकत्वेने
 तितृतीयायर्थः स्वरूपसंबंधरूपावच्छेदकत्वननु अनतिरिक्तत्वरूपतया सति विरोधिव्याप्यादेर्दोषत्वानुपपत्तेः। प्रतिबंधकतायाज्ञाननिष्ठत्वविशेषणकामिनीजिज्ञासादिनि
 ष्टप्रतिबंधकतावच्छेदकधर्मैरतिप्रसंगवारणाय। ननुविरोधि कोटिव्याप्यत्वस्यपर्वतोवन्दिमान्पर्वतो नवन्दिमान्जलत्वादित्यादौ प्रतिबंधकीभूतज्ञानविषयसमा
 बाधिसंबंधावच्छिन्नपक्षधर्मतायाश्चप्रकृतदेतावभावात्कथं तस्य दृष्टत्वमतआह तदुष्टत्वमपीति। विरोधिव्याप्यादिमत्वमपीत्यर्थः तज्ज्ञानरूपेणेति। विषयकज्ञान
 विषयत्वात्मकेनेत्यर्थः संबंधविशेषस्याविवक्षितत्वादिति भावः। तादृशसंबंधवतां प्रकृतदेता उपपादयति तस्येति। विरोधिव्याप्यादिज्ञानस्येत्यर्थः। समूहालंबनतयेति।
 नचैवं क्रमिकपरामर्शदृश्यस्य ले सत्प्रतिपक्षितत्वानुपपत्तिरिति वाच्यं। तथापि तादृशव्याप्यादिप्रकारकप्रत्युत्तदेतुविषयके श्वरज्ञानादिकमादायतदुत्त्वोपपत्तेः साध्याभाव
 वत्पक्षविषयकत्वेन साध्याभावप्रकारेणपक्षावगाहित्वेन साध्याभाववत्पक्षज्ञानो शेषप्रमात्वविषयकत्वेनेत्यर्थः। मतभेदेन विकल्पः। तस्य ता
 दृशज्ञानस्य साध्यवत्यपि पक्षे साध्यवत्यपि सति। अतिव्याप्तेरिति पर्वतोवन्दिमान्पर्वतोवच्छेदकविषयितानिरूपकवन्धभा

[illegible]

संभवतीत्यास्मिंस्संख्येयतादृशप्रतिबंधकतायां च युक्तिर्नोक्तेति नूनतापरीक्षायतत्र युक्तिमाह स्याणुत्वाभावस्येति। स्याणुत्त्वप्रत्यक्षशब्दयोरिति। समानधर्मितावच्छेदकस्य
 स्याणुत्त्वप्रकारकस्यलौकिकसन्धिकर्षाद्यन्यप्रपञ्चस्यशाब्दस्यचेत्यर्थः। एव शाब्दबुद्धौ बाधतदभावव्याप्यवताज्ञानयोः प्रतिबंधकत्वेन शिरः कपालमिति नरशिरः कपालेभ्युचि
 त्वानुमापकेतदुर्मिकप्राण्यगत्वपरामर्शेन स्वतः फलहरावागमनशौचबोधविराधः स्यादित्यर्थः। सचानुभवविरुद्धः तत्र प्राण्यगत्वज्ञानदृशायामपि शाब्दशौचज्ञानस्या
 नुभवे सिद्धत्वादिति भावः। स माधेयतत्रेति। तादृशोचज्ञानप्राक्काल इत्यर्थः। अतः कुलतर्काभावेऽपि निश्चयस्य बलवतरागमविरोधेनानुमिति तेऽप्यनसदिति योजना।
 एवं च वास्तवव्याप्यधर्मस्य येन केनापि रूपेण ज्ञानमेव न विरोधि अपि तु व्याप्यत्वेन तद्वैयर्थ्यात् अत्र च प्राण्यगत्वस्य ज्ञानेन विव्यासिग्राहकतर्के विरुद्धेण व्यभिचारशक्याशौच
 व्याप्यत्वेन तज्ज्ञानसंभारतिकारणांतरविरुद्धेण यत्र व्यभिचारशकाविरुद्धः तत्र कथंचित् व्याप्यत्वेऽपि गृहीतप्रामाण्यकागमतात्पर्यविषयविपरीतविषयकत्वेन तत्राप्रामा
 ण्यगृह्यते तथा च तादृशप्राण्यगत्वज्ञानशौचानुमितिजनने शाब्दशौचज्ञानप्रतिबंधे दाप्रभवतीति समुदायार्थः। आगमे प्रामाण्यग्रदंशविशिष्टपरिग्रहादिनैव भवति याव
 न तादृशपरामर्शेन नाप्रामाण्यगृह्यते तावन्मभवत्येवमप्रवृत्तिरिति भावः। यदेत्यादिग्रन्थाभादिज्ञानस्य नुमित्यतिरिक्तज्ञानाप्रतिबंधकत्वेन वस्थाप्यत्वाभादे
 लिगासाधारणदोषत्वमेवोपपादितं। तन्न सगच्छते बाधितार्थस्य शाब्दाभ्युपगमेऽनुमितेरप्यनपवादात् तत्राप्यप्रामाण्यग्राहकतया बाधादिग्रहस्य प्रवृत्त्यादिविरोधितोप
 पत्तेरित्यत्र कल्पेऽन्यकृतोऽनिर्भरमाह यदेत्यादीति। ननु आनुमानिकबाधादिदृशायामपि लौकिकसन्धिकर्षादितः प्रत्यक्षोत्पत्तिबाधनिश्चयसमाप्त्यप्रत्यक्षप्रतिबंध
 कत्वेन संभवतीति अनुमित्यसाधारणप्रतिबंधकत्वं बाधनिश्चयत्वावच्छिन्नस्यासतमतो यद्विषयकनिश्चयत्वेन अनुमित्यसाधारणप्रतिबंधकत्वं तच्च लक्ष्यताप्रयो
 जकत्वाभिप्रायेण यदेत्यादिग्रन्थस्य बाधस्य तादृशकत्वं सुष्ठु सगच्छत इत्यत आह प्रत्यक्षप्रतीतिरिति। समानेद्वियजन्यबाधनिश्चयसत्वे लौकिकप्रत्यक्षस्यापि अनुसृतैरा नुमानि
 केति निश्चयविशेषणशब्दप्रतीतिरिति। तथा च तावतैव लिङ्गासाधारणदोषत्वव्याघात इति भावः। तत्रापि तदप्रतिबंधकत्वमाशङ्कते। योग्यतेति अन्यथा सिद्धत्वादिति बाधादिनिश्चय
 यदृशायोऽप्यताज्ञानरूपकारणविरुद्धेणैव शाब्दज्ञानानुत्पादादिति भावः। तदभावः बाधादिनिश्चयाभावः तत्र शाब्दबुद्धौ यद्यपि योग्यबाधसंशयद्वितीयसुणे स्मरणाद्यात्मका
 योग्यतानिश्चये सति द्वितीयसुणे शाब्दज्ञानकारणाय तदभावस्य शाब्दबोधहेतुत्वस्य आवश्यकत्वतथापि बाधादृज्ञानस्य शाब्दाप्रतिबंधकत्वे निनिर्विबाधे पनीतं भान
 विशेषप्रतिबंधकतयैव बाधादेर्लिङ्गासाधारणदोषत्वनिराकरणसंभवात् तत्रैव तन्निराकरणेति एवमपीति उपनीतभानविशेषदोषविशेषजन्योपपत्तिरिति भावः। तन्नानं तत्वेन बाधनिश्चया
 द्यभावत्वेन दुर्वारत्वादिति बाधादिति निश्चयदृशायामनुमितेरिव तादृशोपनीतभानानुत्पादस्य सर्वानुभवसिद्धत्वादिति भावः ॥००॥ इति श्री गदाधरकृता सामान्यनिरुक्तिर्न

॥ समाप्ता ॥ कान्यकुब्जवंशावतंसन्यायशास्त्राध्यापककुंजलालवाजपेयिनां साहास्यमवलंब्य पंचलक्षण्यादिग्रंथाः --- काशीनाथशक्तित्रिणाशोधिताः ॥ वाराणसीप्रसिद्धस्यनियोगेन तु यत्नतः ॥ काशीसंस्कृतमुद्रायाम् कितौ यशिलाक्षरैः ॥ १॥ श्रीकाशीजीमैज्ञानवापीके पूर्वपादकपर्श्वी विश्वनाथजीके पासमहाराज शिवलाकट्टे ---
 कमकानमेकाशी संस्कृतमुद्रायाम् मेष्ठपी जिनकोलेना हाय उन्हो ने इस कार्यके संपादक बाबू वाराणसी प्रसाद याक चौशी गली मे भाई प्रताप सिंह जीके दुका नपर मिलेगो ॥ ॥ ॥
 मिति चैत्रकृष्ण २ गुरुवासरे संवत् १९३० ॥

S.C.M

Rev. 004

2584-6003

॥ इति गद्यरक्तासामान्यनिरुक्तिः समाप्तिमगमत् ॥ राम ॥

अथान्ति

